

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра банківського бізнесу

КОВБА Дар'я Олегівна

**Управління ризиками в механізмі зміцнення фінансової
стійкості банку / Risk management in the mechanism of
strengthening the financial stability of the bank**

спеціальність: 072 - Фінанси, банківська справа та страхування
освітньо-професійна програма – Банківська справа

Кваліфікаційна робота

Виконала: студентка групи
ФБСм-21 Д.О. Ковба

Науковий керівник:
д.е.н., професор Ж.М. Довгань

Кваліфікаційну роботу

допущено до захисту:

" ____ " _____ 20____ р.

Завідувач кафедри

_____ О.В. Дзюблюк

ТЕРНОПІЛЬ - 2021

ЗМІСТ

Вступ.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ	
1.1. Джерела виникнення та сутність банківських ризиків.....	6
1.2. Класифікація банківських ризиків та основи управління ними.....	9
1.3. Теоретичні аспекти забезпечення фінансової стійкості банку.....	13
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	18
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В МЕХАНІЗМІ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ	
2.1. Методи управління фінансовими ризиками банків.....	19
2.2. Оцінювання системного ризику в банківських установах.....	26
2.3. Організаційне забезпечення ризик-менеджменту в банках України.....	33
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	40
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ	
3.1. Вдосконалення стрес-тестування банків на основі аналізу зарубіжного досвіду.....	41
3.2. Удосконалення підходів до стратегічного розвитку системи управління банківськими ризиками.....	47
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	57
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61
ДОДАТКИ.....	68

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Глобальні фінансові дисбаланси та та сильне збільшення обсягу банківських послуг змушує вітчизняні банки переглядати свої підходи до управління банківськими ризиками. До того ж банківський сектор України є досить вразливим до різних ризиків. Про це свідчить і перебіг світової кризи 2008-2009 рр., а також кризові процеси 2014-2015рр., коли з ринку через неплатоспроможність було виведено близько сотні банків. Таке значне зростання банківських дефолтів свідчить про схильність реалізації банківських ризиків із руйнівними економічними наслідками. Тому виникає потреба не допустити каскадних ефектів поширення ризиків на всю банківську систему, розгортання яких є особливо ймовірним в умовах макроекономічної нестабільності, яка пов'язана із зовнішніми шоками пандемії COVID-19 у 2020 році. Виходячи з вище наведеного, активізація наукових досліджень у напрямку управління банківськими ризиками є надзвичайно важливим для зміцнення фінансової стійкості банківських установ.

Огляд літератури з теми дослідження. Проблеми щодо сутності банківських ризиків, їх класифікації, а також окремі підходи до оцінювання та системи управління досліджували такі вчені, як: О. Барановський, І.Белова, Д.Гриджук, А. Демиргук-Кунт, О.Дзюблюк, Л. Жердецька, В. Лавренюк, Л. Примостка, В. Рисін, Н. Шульга та ін. Однак, досягнення цілей збалансованого економічного зростання секторів економіки вимагає подальших наукових пошуків, що спрямовані на дослідження теоретичних основ, здійснення оцінювання та напрямів управління ризиками банківських установ.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є розвиток теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій щодо оцінювання та управління ризиками банківських установ.

Відповідно до визначеної мети в роботі поставлено і вирішено такі завдання:

- уточнити економічну сутність ризиків банківської діяльності;

- системно згрупувати банківські ризики та вдосконалити основні критерії класифікації;
- узагальнити теоретичні аспекти забезпечення фінансової стійкості банку;
- визначити методичні підходи до управління банківськими ризиками;
- дослідити практичні аспекти впровадження системи управління ризиками в діяльність банківських установ;
- проаналізувати організаційне забезпечення ризик-менеджменту в банках України;
- розробити пропозиції щодо покращення системи управління ризиками у вітчизняних банківських установах.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є економічні відносини, що з'являються в процесі управління ризиками в банківських установах. Предметом дослідження є науково-методологічні засади та практичний інструментарій управління ризиками в банках.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу кваліфікаційної роботи становлять наукові праці вчених, як вітчизняних, так і зарубіжних, а також спеціалістів в галузі ризикології та дослідників теорії і сучасних концепцій управління ризиками банківських установ. Для досягнення поставленої мети в роботі застосовані діалектичний метод пізнання, що зумовив вивчення різних економічних явищ у їх розвитку і взаємозв'язку. Також було використано методи системного і порівняльного аналізу, вибіркового спостереження, групування, а також графічного зображення даних тощо.

Інформаційна база роботи. Інформаційною базою даної кваліфікаційної роботи є законодавчі та нормативно-правові акти з питань банківської діяльності, у тому числі, що стосується регулювання банківських ризиків, дані НБУ, звітна діяльність окремих банківських установ.

Наукова новизна роботи полягає у вирішенні наукової проблеми щодо створення теоретико-методичного підґрунтя управління ризиками в банківських установах. Найбільш вагомими науковими результатами є такі:

- визначено шляхи удосконалення організаційної структури системи управління банківськими ризиками та узагальнено напрями реалізації процесу ризик-менеджменту в банках;

- набула подальшого розвитку розробка пропозицій щодо покращення системи управління ризиками банків у процесі розробки їх стратегії та узагальнено зарубіжний досвід проведення стрес-тестування в банках.

Практичне значення роботи полягає в тому, що запропоновані в роботі теоретичні основи, практичні аспекти і рекомендації щодо напрямків управління ризиками можуть використовуватись в практичній діяльності вітчизняних банків.

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг випускної кваліфікаційної роботи становить 73 сторінки, основний зміст роботи викладено на 60 сторінках. Кваліфікаційна робота містить 5 таблиць, 9 рисунків, 5 додатків, список використаних джерел із 77 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

1.1. Джерела виникнення та сутність банківських ризиків

Світова історія довела, що ризиків не є можливим уникнути повністю, тому процес управління ризиками є ключовим напрямом менеджменту.

В економічній науці існує дві теорії ризику – класична та неокласична. Засновниками класичної школи економіки Дж. Міль та Н.У. Сеньйор розглядали ризик як математичне очікування втрат, які виникають в результаті реалізації визначеного рішення, тобто під ризиком розуміють збитки, які заподіяні реалізацією певного управлінського рішення [49, с.46]. Прихильники ж неокласичної теорії, яка була розроблена в 20-30-х роках ХХ ст., і представниками якої були А. Маршал і А. Пігу, вважали, що ризик є "...ймовірність відхилення від поставлених цілей" [60, с. 445]. Виходячи з цього визначення, ризикова подія може бути як ймовірністю отримання збитків, так і неочікуваних прибутків. Подальшого розвитку неокласична теорія ризику набула у дослідженнях видатного економіста Дж. М. Кейнса, який визначив поняття «схильність до ризику» як специфічну характеристику підприємця [32, с. 109 – 110]. Послідовниками Дж. М. Кейнса стали американські вчені Дж. Нейман та О. Моргенштерн. Вагомий внесок у розвиток теорії та практики ризику внесли також американські економісти Г. Марковіц, У. Шарп та Ф. Найт.

Банківська діяльність є сферою фінансових послуг, що зумовлює єдність підходів до визначення економічних понять, зокрема «ризик» та «банківський ризик». Наукові підходи до визначення сутності ризику з точки зору економіки узагальнено у додатку А. Головною причиною виникнення економічних ризиків є невизначеність середовища, в якому здійснюється діяльність, і це обумовлено такими факторами, як: брак повної та достовірної інформації про навколишнє середовище; обмеженість можливостей економічного суб'єкта

щодо інформації, яка до нього надходить; свідомо протидія учасників ринку, наприклад, конкурентів тощо.

Дефініція ризику була введена в нормативні документи законодавства України (додаток Б).

Доцільно зазначити, що в Україні економічні ризики впливають практично на всі процеси, які відбуваються в політичній та економічній сферах, бо більшість з них пов'язані з прийняттям непрости управлінських рішень, наслідки яких досить важко передбачити. Неминучим є ризик і в банківській діяльності, оскільки ризики є невід'ємною складовою банківської діяльності.

Загалом банківська сфера характеризується вищою ризикованістю, ніж інші види діяльності. Це передусім пов'язано з сутністю діяльності банку як специфічного фінансового посередника. Результативність роботи банку залежать в значній мірі від фінансових результатів його клієнтів. Однак, в діяльності кожного клієнта присутні фінансові та інші види ризиків. Сукупний вплив цих ризиків переноситься і на банк, в якому обслуговується цей клієнт. Окрім ризиків, які виникають по причині клієнтів банку, є також ризики, причиною яких може бути і сам банк, а саме, через неефективне управління коштами клієнта, невірно прийняте важливе стратегічне рішення банківськими менеджерами, чи технічні помилки банківського персоналу. Виходячи з цього, можна стверджувати, що банківська установа має постійно справу з подвійним ризиком: ризики, які пов'язані безпосередньо з діяльністю банківських клієнтів та ризики, які спричинені безпосередньо діяльністю самого банку.

У банківництві, аналогічно іншим видам бізнесу, ризик пов'язують, перш за все, із фінансовими втратами, які виникають через реалізацію певних ризикових подій. Також висока ризикованість діяльності банків зумовлена специфікою саме тих функцій, які виконує кожна банківська установа. Через те, що повністю ризиків уникнути неможливо, ними необхідно свідомо управляти. Однак слід не забувати той факт, що всі види ризиків є взаємопов'язані, а їх рівень може постійно змінюватися під впливом динамічного середовища [64].

В бізнесі реалізація ризиків передусім означає виникнення збитків у різних формах, серед яких доцільно виділити очікувані та неочікувані. Зокрема, очікуваними є ті збитки, про які вищі менеджери знають, що вони можуть мати місце. Приміром, до очікуваних можна віднести збитки від неповернених банку позик. Найбільш поширеним джерелом покриття очікуваних збитків є резерви, які банківська установа створює саме з цією метою. Тобто, це означає, що величина сформованих банківських резервів показує той рівень ризиків, які очікує сама банківська установа від здійснення різних банківських операцій (кредитних, з цінними паперами та ін.). Тому обсяг створених банківських резервів можна розглядати важливим індикатором величини цього ризику. Неочікувані збитки включають в себе втрати, що пов'язані з непередбачуваними подіями, приміром, як системна криза, політична нестабільність, міжнародна фінансова криза тощо. Джерелом покриття неочікуваних збитків є перш за все власний капітал.

Багато сучасних науковців досліджують питання, пов'язані з визначенням банківських ризиків. Загалом ризики у банківській діяльності, як правило, визначають як ймовірність змін у зовнішньому середовищі і внутрішній системі, що призводять до непередбачуваних наслідків і будуть відобразитись на прибутку та капіталі банку [5, 19, 34].

На наш погляд, найбільш прийнятним є визначення, надане науковцем Вітлінським В., який вважає, що ризик - це «...е економічна категорія, котра відображає характерні особливості сприйняття зацікавленими суб'єктами економічних відносин об'єктивно наявних невизначеності й конфліктності, іманентних процесам цілепокладання, управління, прийняття рішень, оцінювання, що обтяжені можливими загрозами і невикористаними можливостями» [11, с. 4].

Незважаючи на значну кількість досліджень вітчизняних та зарубіжних фахівців з питань ризиків банківської діяльності доцільно зазначити, що процес управління ризиками банків вимагає постійного вивчення, особливо в сучасних умовах мінливості світової економіки. Застосування теорії ризику на практиці

дасть змогу вдосконалювати процес управління ризиками, що дасть змогу банкам працювати більш ефективно і підвищить ступінь їх надійності.

Найбільш поширеним трактуванням банківського ризику є наступне: ризик банківської діяльності - це можливість чи небезпека одержання збитків або втрат в результаті діяльності банку [28].

Однак, ототожнення банківського ризику із збитками розкриває економічний зміст цього поняття у вузькому розумінні. Серед визначень ризику банківської діяльності у широкому розумінні варто відзначити наступний: «...банківський ризик - це ситуативна характеристика діяльності банку, що відбиває невизначеність її результатів та можливі несприятливі наслідки, а саме: можливість втрати ринкової вартості капіталу банку за всіма напрямками діяльності або ж імовірність негативного відхилення дійсності від очікуваного» [43, с. 3]. Це визначення більш повного мірою відображає економічну сутність дефініції "банківський ризик".

1.2. Класифікація банківських ризиків та основи управління ними

Стабільне та ефективне функціонування банківських установ нерозривно пов'язане із необхідністю вирішення проблеми підвищеного рівня ризиковості як невід'ємної частини діяльності банківських установ за умов конкуренції і забезпечення достатньої прибутковості.

З метою виявлення ризиків, перш за все, необхідно виявити причини їх виникнення та здійснити їх класифікацію. Існує велика кількість різновидів ризиків банківської діяльності, але найбільш поширеним в економічній літературі [28; 64] є розподіл на внутрішні та зовнішні.

НБУ для забезпечення ефективного ризик-менеджменту виділяє дев'ять категорій ризику, які доцільно згрупувати таким чином: ризики, які піддаються кількісній оцінці (кредитний, відсотковий, валютний, ліквідності, ринковий, операційно-технологічний); ризики, які не підлягають кількісній оцінці (репутації, стратегічний юридичний) [28].

Класифікацію банківських ризиків, які впливають на основні

характеристики фінансової стійкості банківських установ, показано в додатку В.

На нашу думку, на банківську діяльність найбільше впливають кредитний, валютний та ризик ліквідності.

Що стосується кредитного ризику, то в значній мірі упродовж останніх років збільшилась проблемна заборгованість за кредитами; щодо валютного ризику – суттєво знизився курс національної валюти по відношенню до долара США, протягом останніх років також спостерігались девальваційні очікування; щодо ризику ліквідності – спостерігалось зменшення частки високоліквідних активів.

Управління ризиками, як правило, визначається як процес, що спрямований на виявлення, оцінювання, вимірювання, контроль та моніторинг ризикових позицій банківської установи, а також врахування взаємозв'язків між різними видами ризиків банку [68, с.38].

Схоже пояснення системи управління ризиками надає Національний банк України. Він ідентифікує процес управління банківськими ризиками з ризик-менеджментом. Зокрема, питання, які стосуються організації системи управління ризиками в банківських установах, висвітлено в «Методичних рекомендаціях щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України» [46]. В іншому нормативному акті НБУ «Методичні вказівки з інспектування банків «Система оцінки ризиків» [45] відображено організацію системи ризик-менеджменту з точки зору її перевірки на адекватність, інспекторами НБУ.

Таким чином, під управлінням банківськими ризиками регулятор розуміє процес, за допомогою якого банківська установа ідентифікує (виявляє) ризики, здійснює оцінку їх величини, проводить їх моніторинг та контролює ризикові позиції, а також займається врахуванням взаємозв'язків між різними видами банківських ризиків [46]. Національний банк України, як регулятор, при розробці своїх рекомендацій зосереджує увагу на контролі і моніторингу, і не приділяє достатньо уваги саме етапам вибору методів оцінювання банківських

ризиків та реалізації заходів щодо управління ними.

Якщо проаналізувати економічну літературу щодо розуміння сутності економічної категорії “ризик”, то з огляду на її багатоаспектність, можна виділити декілька підходів до трактування дефініції “управління ризиками”.

Перший підхід передбачає визначення терміну “управління ризиками”, як процесу скорочення втрат, які зумовлені ризиковою ситуацією. Зокрема, під поняттям «управління ризиками» розуміють, як діяльність підприємства, організації, установи, що спрямована на подолання невизначеності певного альтернативного вибору, скорочення втрат, які спричинені ризиком [48]. Однак, таке трактування, на наш погляд, є досить вузьким, оскільки в процесі управління банківськими ризиками основною метою є не лише скорочення втрат, а передусім, оцінювання, контроль, а також попередження ризикових ситуацій тощо. Деякі науковці поняття «управління банківськими ризиками» трактують, як «ціленаправлену дію на розвиток банківської діяльності та мінімізацію збитків» [33].

Наступний підхід трактує термін «управління ризиками», як сукупність методів впливу на ризик.

Зокрема, професор Г. Карчева трактує поняття «управління ризиком» як "...вчинення дій, спрямованих на підтримання такого рівня ризиків, що відповідає поставленим на даний момент цілям управління" [73, с.414].

В.Вітлінський визначає дефініцію «управління ризиками», як «...необхідність використовувати в управлінській діяльності різноманітні підходи, процеси, заходи, які дозволяють певною мірою прогнозувати можливість настання ризикованих подій і домагатися зниження ступеня ризику до допустимих меж» [73, с.318].

До третього підходу доцільно віднести вчених, які поняття «управлінням ризиком» визначають як процес певних взаємопов'язаних етапів. Так, Л. Примостка під поняттям «управління ризиками» розуміє «...процес, спрямований на виявлення (ідентифікацію), вимірювання (оцінювання), контроль та моніторинг ризикових позицій банку, а також урахування

взаємозв'язків між різними видами ризиків» [64, с.38].

У. Владичин вважає, що поняття «управління ризиками» є «...процес, за допомогою якого банк виявляє (ідентифікує) ризики, оцінює їх величини, здійснює їх моніторинг і контролює свої ризикові позиції, а також враховує взаємозв'язки різних категорій (видів) ризиків» [10, с.370].

Система управління банківськими ризиками (ризик-менеджмент) за кордоном вже давно визнаний дієвим інструментом сучасного менеджменту. У той же час, на сучасному етапі розвитку економічних відносин, ризик-менеджмент доцільно визначати як один із основних напрямків сучасного банківського менеджменту, що вивчає проблеми управління банківською діяльністю з урахуванням різних ризиків. Також його завданнями є створення ефективної системи управління банківськими ризиками, ґрунтуючись на певні концепції, закони, принципи та методи. Саме через це для кожної банківської установи необхідно визначити мету, завдання та принципи банківського ризик-менеджменту.

У праці [21, с.38] науковці зазначають, що метою управління банківськими ризиками є не що інше, як оптимізація співвідношення між рівнем ризиковості та очікуваної економічної вигоди, яка є саме компенсацією за прийнятий банківською установою ризик. В.Кльоба визначає мету управління ризиками банківської установи - сприяти підвищенню вартості власного капіталу, при цьому забезпечуючи досягнення цілей багатьох зацікавлених сторін [36, с. 191].

Отже, виходячи з вищесказаного, метою банківського ризик-менеджменту (системи управління банківськими ризиками) є забезпечення максимальної ефективності управління банківською діяльністю, враховуючи оцінку та використання методів управління банківськими ризиками, які, в свою чергу, можуть впливати, як негативно, так і позитивно, на спроможність банківською установою досягати своїх стратегічних і тактичних цілей. Однак, при цьому пріоритетним завданням є досягнення оптимального співвідношення між ризиком та дохідністю та забезпечення фінансової

стійкості банку.

Отже, підсумовуючи вище викладене, доцільно виділити наступні переваги системи управління банківськими ризиками (ризик-менеджменту), а саме: 1) покращує фінансову стійкість та ефективність діяльності банків 2) дає змогу оптимізувати використання банківських ресурсів; 3) дає змогу уникнути фінансових проблем; 4) сприяє підвищенню кваліфікації банківського персоналу та дає змогу набути знань, умінь та навичок при здійсненні управління банківськими ризиками.

1.3. Теоретичні аспекти забезпечення фінансової стійкості банку

Оскільки банківські ризики значно впливають на фінансову стійкість банківської системи, тому виникає необхідність в дослідженні сутності фінансової стійкості банків.

Саме фінансова стійкість кожного банку забезпечує ефективне та стабільне функціонування всієї банківської системи. Належний рівень фінансової стійкості банків є "...відображенням їх високоефективного функціонування, достатнього нарощування фінансових ресурсів та раціонального управління ними" [40].

На сьогодні в економічній літературі є значна кількість визначень фінансової стійкості. Зокрема, Європейський центральний банк визначає фінансову стійкість як «...стан, коли фінансова система здатна протистояти шокам без розвитку кумулятивних процесів, що порушують трансформацію заощаджень в інвестиції і проведення платіжних операцій в економіці» [54].

Проблеми фінансової стійкості банків є особливо актуальними в сучасних умовах глобалізації фінансових ринків, запровадження нових вимог Базельської конвенції, ускладнення банківських продуктів, загострення міжбанківської конкуренції, зростання ризиків, а також кризових явищ у банківському секторі [88] В свою чергу, фундаментальним поняттям є саме фінансова стійкість, яка в найповнішій мірі відображає проблеми і тенденції розвитку банківської системи.

В економічній літературі зустрічаються різні підходи до забезпечення фінансової стійкості банківської системи. Їх, як правило, можна розглядати на двох рівнях: на мікрорівні через забезпечення фінансової стійкості окремої банківської установи, так і на макрорівні саме через забезпечення фінансової стійкості банківської системи.

Згідно з першим підходом [7; 33; 39; 50], який ґрунтується на забезпеченні фінансової стійкості банківської системи на макрорівні, під фінансовою стійкістю банківської системи доцільно розуміти здатність банківської системи трансформувати ресурси банківських установ, а також з максимальною ефективністю і мінімальним ризиком здійснювати виконання своїх функцій, витримуючи при цьому вплив зовнішніх і внутрішніх чинників.

Другий підхід передбачає [13; 24; 37] можливість забезпечення фінансової стійкості банківської системи на мікрорівні через підтримання саме фінансової стійкості окремих банків як складових банківської системи. Фінансову стійкість окремого банку доцільно трактувати як одну з важливих характеристик відповідності структури джерел залучення ресурсів структурі банківських активів. Її оцінюють за допомогою коефіцієнтів фінансового стану, серед яких доцільно виділити показники фінансової стабільності, надійності, ліквідності, ділової активності і ефективності управління.

Як зазначає науковець В. Салтинський, важливе значення для забезпечення фінансової стійкості банківської системи має дослідження показників фінансової стійкості, надійності та стабільності, які широко застосовуються в міжнародній практиці і характеризують ефективність структури активів і пасивів банківської установи. Загалом, в комплексі, ці показники достатньо повно відображають сутність реальних економічних процесів у банківському секторі, однак, не всі вони мають місце в оцінюванні та аналізі діяльності вітчизняних банків [70]. Для визначення числових параметрів оптимальних значень цих показників необхідно враховувати: критерії, які прийняті в світовій практиці; відповідність цих показників регулятивним вимогам наглядових органів; ; взаємозв'язки між цими

показниками, а також відповідність тенденціям розвитку вітчизняного банківського сектору [38].

Якісному забезпеченню фінансової стійкості банківської системи в значній мірі сприяє своєчасна та якісна оцінка її фінансового стану; проведення стрес-тестування; виявлення наявних і потенційних ризиків, які супроводжують функціонування банківської системи; створення дієвої системи раннього запобігання кризовим процесам. Також необхідно зазначити, що запорукою забезпечення фінансової стійкості банківських установ є необхідність здійснення ефективного і високоорганізованого управління банківськими ризиками, які весь час супроводжують банківську діяльність.

Для об'єктивнішої оцінки фінансової стійкості вітчизняних банків доцільно, на наш погляд, поєднувати вище наведені два напрями оцінки: по-перше, на макроекономічному рівні – це зовнішнє оцінювання фінансової стійкості банківської системи Національним банком України на основі комплексного оцінювання та контролю за дотриманням економічних нормативів; по-друге, на рівні окремої банківської установи – це внутрішні системи оцінювання власної фінансової стійкості, яка містить комплекс таких показників, які повністю показують всі аспекти та специфіку діяльності банківської установи [73].

Науковець В. Вітлінський називає наступні напрями оцінювання фінансової стійкості банківської установи: оперативний моніторинг макроекономічної ситуації, в тому числі і тенденцій розвитку банківської системи; оперативний моніторинг діяльності банківської установи; аналіз банківської звітності і дослідження динаміки зміни ключових показників банківської діяльності (формування стратегії розвитку банківських установ, перевірка дотримання нормативів НБУ, побудова моделей ліквідності) [12].

Фінансова стійкість банківських установ може бути оцінена на основі таких напрямків дослідження: шляхом розрахунку індикаторів фінансової стійкості, які розробив НБУ на основі рекомендацій МВФ; за допомогою рейтингових систем оцінювання (для визначення місця банку на ринку

банківських послуг); на основі розрахунку основних фінансових показників діяльності банківських установ, зокрема: показників, які ґрунтуються на структурі та достатності власного капіталу банку; на структурі залучених та запозичених банком коштів; на якості банківських активів, а також показників, які характеризують динаміку окремих складових активів і пасивів (для банківського сектору в цілому та визначенню ролі окремої банківської установи в цій системі); на основі визначення основних економічних нормативів банків та контролю за їх дотриманням банківськими установами (для здійснення макроекономічного контролю за дотриманням банківськими установами основних параметрів діяльності та їх порівняння з граничними значеннями) [41].

Варто також виділити основні різновиди методологічного забезпечення фінансової стійкості банківських установ, до яких доцільно віднести такі. Перш за все, це диференціація принципів забезпечення фінансової стійкості банківської системи в цілому, банківських систем регіонів та окремої банківської установи. По-друге, необхідно розв'язувати проблеми забезпечення фінансової стійкості банківської системи саме в контексті соціально-економічного розвитку країни. При управлінні банківською системою її доцільно розглядати як повноправний елемент економічної системи, яка дасть змогу забезпечити рух грошових потоків на державному та регіональному рівнях. Також перегляд політики щодо формування банківських продуктів, які мали б задовольнити потреби економічних суб'єктів, також дасть змогу забезпечити фінансову стійкість банківської системи. І насамкінець, є важливим визначення ситуації щодо забезпечення фінансової стійкості банківської системи саме в умовах визначеності, невизначеності і ризику [32].

В свою чергу, органи банківського нагляду та регулювання використовують економічні та адміністративні заходи для забезпечення фінансової стійкості банківських установ. При цьому особлива роль належить впливу монетарної політики НБУ, ліцензування діяльності банківських установ, встановленню економічних нормативів банківської діяльності, вимог

щодо створення страхових та резервних фондів, аудиту, покращення прозорості фінансової звітності банківських установ, а також здійснення відповідних заходів стосовно реорганізації та реструктуризації проблемних банків [50]. В результаті цього методологічною основою забезпечення фінансової стійкості банків є створення якісної інформаційної бази і системи показників, проведення аналізу, стрес-тестування фінансової стійкості банківської системи, моніторингу та розробки заходів і рекомендацій щодо підвищення фінансової стійкості та запобігання кризам.

Отже, виходячи з вище наведеного, можна зробити висновок, що поняття фінансової стійкості банківської системи є макроекономічною характеристикою як всієї банківської системи, так і окремого банку як складового елемента цієї системи, що дає змогу виділити два підходи до визначення фінансової стійкості на макро- та мікрорівні.

З метою здійснення моніторингу фінансової стійкості банків використовують індикатори фінансової стійкості, які обчислюються на підставі застосування методів економічної статистики і поєднують агреговані дані банківської діяльності, а також індикатори, які охарактеризовують ринки, на яких вони реалізують свою діяльність. МВФ висвітлює наступну компіляцію і поширення в країнах 40 індикаторів фінансової стійкості, 15 з яких для клієнтів сектору депозитних корпорацій і 25 індикаторів для даного сектору, у тому числі: 2 індикатора для інших фінансових корпорацій, 5 індикаторів для нефінансових корпорацій, 4 індикатора для ринку нерухомості, 2 індикатора для домашніх господарств, 2 індикатора ліквідності ринку [55]. Національний банк України складає щоквартально і публікує дані щодо індикаторів фінансової стійкості сектору депозитних корпорацій (банківських установ), з яких 12 є основними і 10 рекомендованими.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Згідно з результатами дослідження категорії «ризик» та «банківський ризик» визначено, що "банківський ризик" є ситуативною ознакою банків, яка відображає невизначеність їх результатів та можливі несприятливі наслідки, зокрема можливість втрати ринкової вартості капіталу банку за всіма напрямками діяльності або ж імовірність негативного відхилення дійсності від очікуваного.

2. Однією з найоптимальніших класифікацій банківських ризиків є класифікація, яка запропонована експертами Національного банку України, яка ґрунтується лише на одній ознаці - можливості кількісного визначення розміру ризику. Відповідно до цього банківські ризики поділяються на дві категорії: зовнішні ризики та внутрішні ризики. Окрім цього, банківська система України найбільше постраждала від кредитного, валютного ризику та ризику ліквідності та потребує особливої уваги з боку банків.

3. Результатом аналізу підходів щодо сутності поняття «система управління ризиками» є наступне пояснення цієї категорії: система управління ризиками – це сукупність методів та інструментів, які забезпечують спроможність банку протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам та збереження безпечного функціонування банківських установи.

4. Характеристикою фінансової стійкості є здатність протистояти банківським кризам і є важливим поняттям, яке досить точно відображає проблеми та тенденції розвитку банківського сектору системи та залежить від внутрішніх і зовнішніх чинників. Забезпечення фінансової стійкості банківської системи може бути досягнуто шляхом її підтримання в окремих банківських установах. Тому в діяльності вітчизняних банків найкраще використовувати новітні методи оцінки фінансової стійкості для виявлення існуючих та потенційних криз та прогнозування тенденцій їх розвитку, що в кінцевому підсумку забезпечить ефективне та стійке функціонування банківської системи в цілому.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В МЕХАНІЗМІ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВ

2.1. Методи управління фінансовими ризиками банків

Важливу роль в системі банківських ризиків особливе належить фінансовим ризикам та методам управління ними. Передусім, це процентний (відсотковий) ризик, оскільки зміна відсоткових ставок може призвести до зміни доходів та витрат банківської установи, ринкової вартості її активів, пасивів і позабалансових статей. Відсотковий ризик банку є ймовірність втрат прибутку чи капіталу банку через виникнення несприятливих змін у ринкових відсоткових ставках при незбалансованості між процентними активами і пасивами банківської установи.

Згідно з «Принципами управління та нагляду за ризиком процентної ставки», який розроблено Базельським комітетом з питань банківського нагляду, до форм процентного ризику відносять: "...ризик переоцінки, ризик зміни кривої дохідності, базисний ризик та опціонний ризик" [76].

Ризик переоцінки, як правило, виникає через виникненні часових відмінностей в термінах погашення (саме для фіксованої процентної ставки) та переоцінки (для змінної процентної ставки) активів, зобов'язань і позабалансових позицій банківської установи. Ризик зміни кривої дохідності виникає в тому випадку, коли непередбачені переміщення кривої здійснюють несприятливий вплив на прибутковість банку і основну економічну вартість. Базисний ризик виникає, якщо спостерігається невідповідність співвідношення коригування отриманих процентних ставок та сплачених процентних ставок за різними інструментами при одних і тих самих властивостях переоцінки. Така форма ризику виникає у випадку, якщо базовими ставками у відсоткових ставках при активних та пасивних операціях банківської установи виступають різноманітні індикатори (LIBOR, ставка рефінансування). Опціонний ризик (чи ризик права вибору) виникає тоді, коли існують потенційні опціони, що пов'язані з багатьма активами банку, зобов'язаннями чи позабалансовими

статтями.

Система управління процентним ризиком банківської установи - це сукупність елементів, які представлено на рис. 2.1.

Рис. 2.1. Система управління процентним ризиком банку [74]

До суб'єктів управління належать ті функціональні підрозділи банківської установи, діяльність яких пов'язана з виникненням ризику зміни відсоткових ставок і тими спеціальними структурними підрозділами, перед якими стоїть завдання управляти ризиками.

Що стосується ідентифікації та оцінювання відсоткового ризику, то до інструментарію доцільно включити конкретні методи та інструменти управління всіма формами відсоткового ризику, а саме: управління розривом (геп-метод); хеджування; стрес-тестування; управління дюрацією (імунізація банківського балансу); імітаційне моделювання. Банківська установа у своїй діяльності для управління процентним ризиком окрім загальновизнаних інструментів може розробляти і використовувати власні методи.

Банківські установи також постійно здійснюють операції в іноземній валюті, тому й наражаються на валютний ризик. Цей вид ризику зводиться до втрат через коливання обмінних курсів валют. Базою валютного ризику є зміна реальної вартості грошових зобов'язань в іноземній валюті через коливання валютних курсів. На рис. 2.2 показано взаємозв'язок системи управління

валютним ризиком з іншими складовими системи управління фінансовою стійкістю банківської установи.

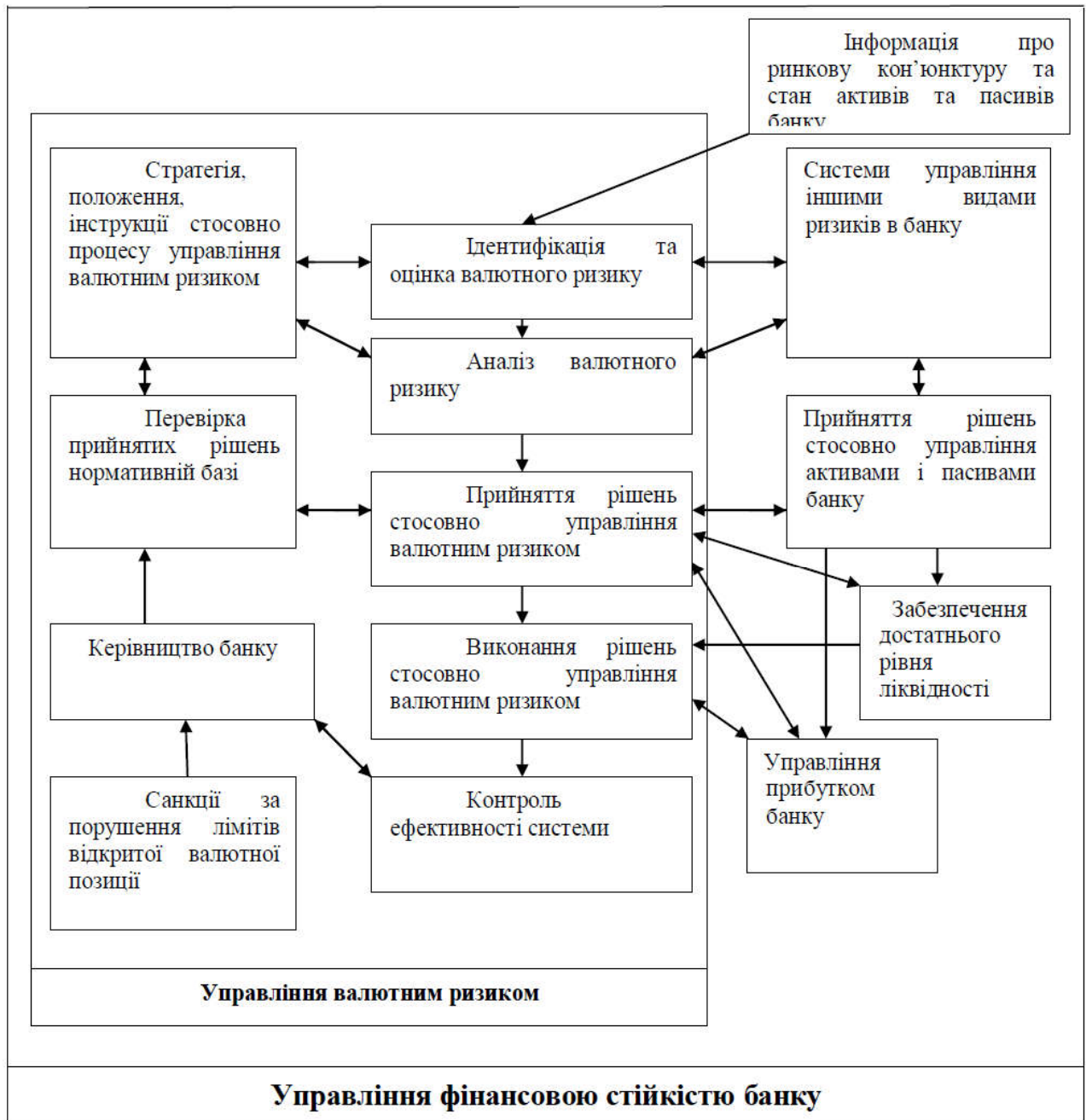

Рис. 2.2. Взаємозв'язок системи управління валютним ризиком із іншими елементами системи управління фінансовою стійкістю банку [75]

Як правило, з метою управління валютним ризиком в банківських установах застосовують такі методи: 1. класичний метод на базі теорії статистики, яка передбачає розрахунок ймовірності отримання збитку через зміни валютного курсу; 2. використання методики Value-at-Risk (VAR); 3.

хеджування валютного ризику за допомогою валютних деривативів.

Зупинимось також на розгляді управління кредитними ризиками банківських установ. Найважливішим етапом процесу управління кредитними ризиками є використання методів управління кредитними ризиками, які пропонуємо класифікувати на макроекономічному і мікроекономічному рівнях (рис. 2.3).

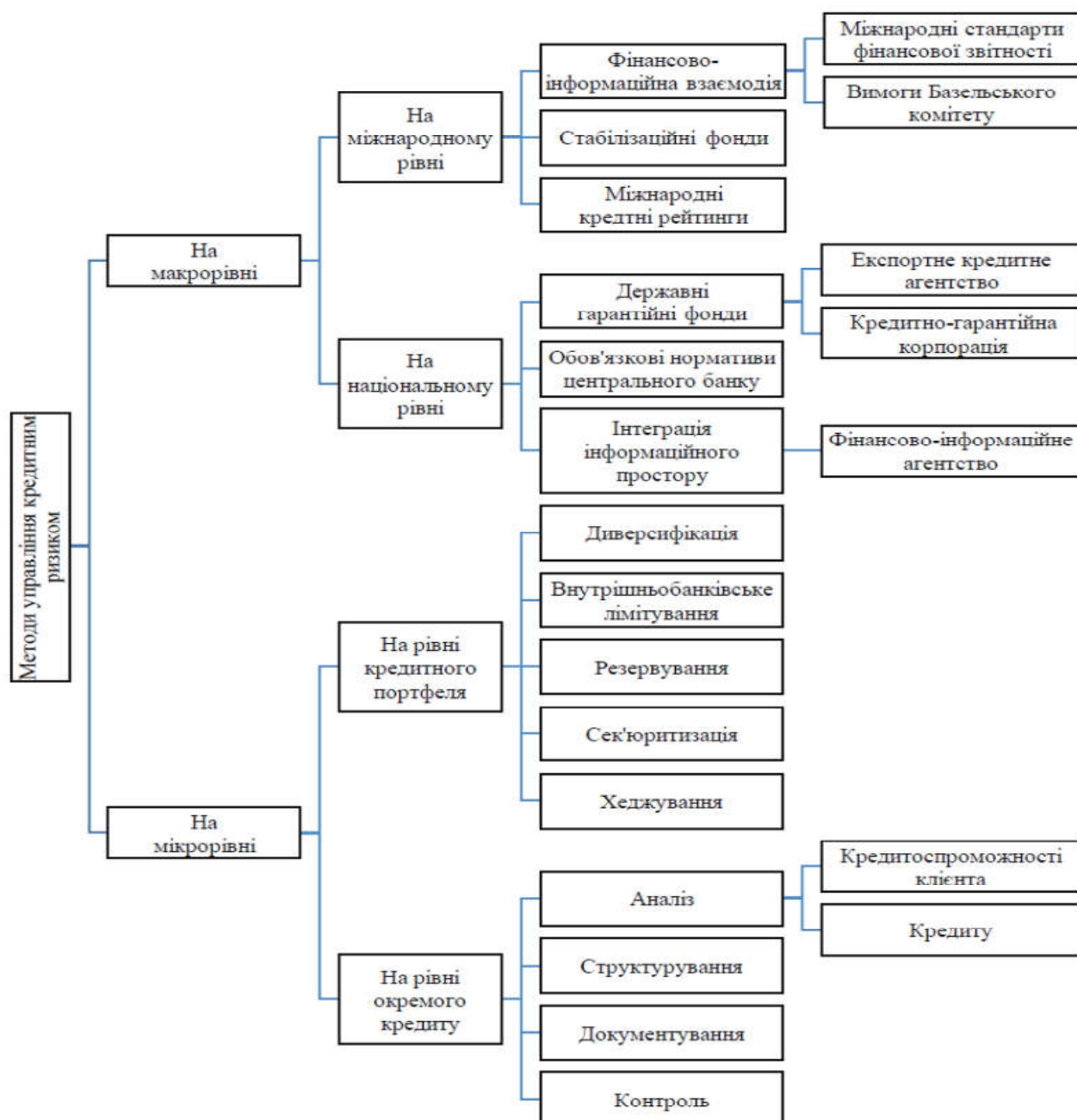

Рис. 2.3. Методи управління кредитним ризиком на макро- та мікрорівнях

Так як сутність методів управління кредитними ризиками на мікроекономічному рівні (тобто рівні окремого позичальника і кредитного

портфеля банку в цілому) досить повно викладено в науковій літературі, то наведемо лише їх узагальнені характеристики (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Методи управління кредитними ризиками мікрорівні

Методи управління кредитними ризиками на рівні окремого позичальника	
Метод	Опис
Аналіз кредитного ризику	Полягає у визначенні його реалістичності з ділового та економічного погляду, встановленні ступеня відповідності суми та строків позички меті заходу, що кредитується, а також у виявленні величини ризику, пов'язаного з даною угодою.
Структурування	Полягає у відпрацюванні таких параметрів, які б відповідали потребам клієнта та мінімізували кредитний ризик банку, забезпечуючи умови своєчасного погашення позички.
Документування кредиту	полягає в підготовці та укладенні кредитного договору, умови якого задовольняють по-треби як позичальника, так і банку. Правильно складена кредитна угода має захищати інтереси банку.
Контроль наданого кредиту	Основна мета контролю за кредитами полягає в тому, щоб не допускати підвищення кредитного ризику понад установлений рівень.
Методи управління кредитними ризиками на рівні ні кредитного портфелю банку	
Диверсифікація	розподілі кредитного портфеля серед широкого кола позичальників, які відрізняються один від одного як за характеристиками (величина капіталу, форма власності), так і за умовами діяльності (галузь економіки, географічний регіон). Розрізняють три види диверсифікації — галузеву, географічну та портфельну.
Лімітування	полягає у встановленні максимально допустимих розмірів наданих позичок, що дозволяє обмежити ризик. Завдяки встановленню лімітів кредитування банкам удається уникнути критичних втрат унаслідок необдуманого концентрації будь-якого виду ризику.
Резервування	базується на принципі обачності, за яким кредитні портфелі банків оцінюються на звітну дату за чистою вартістю, тобто з урахуванням можливих втрат за кредитними операціями. Для покриття цих втрат передбачається створення спеціального резерву переказуванням частини коштів банку на окремі бухгалтерські рахунки, з яких у разі неповернення кредиту списується відповідна сума.
Сек'юритизація	продаж активів банку через перетворення їх в цінні папери, які в подальшому розмішуються на ринку. В основному сек'юритизація застосовується до банківських кредитів, даючи можливість банкам передавати кредитний ризик іншим учасникам ринку — інвесторам, які купують цінні папери.
Хеджування	Діяльність, спрямована на створення захисту від можливих фінансових втрат у майбутньому, пов'язаних зі зміною ринкової ціни фінансових інструментів. Здійснюється одночасне укладання банком двох протилежних угод: однієї на продаж активів, а іншої - на їх купівлю у майбутньому. При цьому програш в одній з угод компенсується вирашем в іншій, і таким чином фінансові ризики мінімізуються.

Систематизація методів управління кредитними ризиками на національному рівні представлена в табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Методи управління кредитними ризиками на національному рівні

Метод	Опис
Обов'язкові нормативи центрального банку	Встановлення загальнообов'язкових обмежень на певні операції та/або категорії банківських активів та зобов'язань, шляхом розробки розрахункових коефіцієнтів для окремої банківської установи та банківської системи країни в цілому
Створення державних гарантійних фондів	Створення загальнодержавних страхових фондів з метою стимулювання кредитно-інвестиційної діяльності на внутрішньому ринку та у сфері зовнішньоекономічної діяльності
Інтеграція фінансово-інформаційного простору	Створення єдиної системи обміну та обліку фінансової інформації між учасниками кредитного ринку з метою підвищення прозорості процесу кредитування, а також надання учасникам кредитного рекомендацій та консультацій щодо підходів до управління кредитним ризиком на рівні окремого позичальника чи кредитно-інвестиційного портфеля

В результаті вивчення зарубіжного досвіду дає змогу виділити такі основні методи управління кредитним ризиком на міжнародному рівні (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Методи управління кредитними ризиками на міжнародному рівні

Метод	Опис
Фінансово-інформаційна взаємодія	Запровадження єдиних міжнародних стандартів обліку фінансової інформації (МСФЗ) з метою зниження міждержавних бар'єрів при міжнародному кредитуванні, а також прийняття вимог Базельського комітету (Базель III)
Резервування	Створення міжнародних стабілізаційних резервів з метою запобігання появі диспропорцій між банківськими системами країн світу
Міжнародні кредитні рейтинги	Оцінка рівня кредитних ризиків в країні та її привабливості для закордонних інвесторів

Для забезпечення фінансової стійкості важливою є роль управління ризиком ліквідності. Базельський комітет дає таке визначення ризику втрати ліквідності „ ... неспроможність банку регулювати скорочення пасивів або фінансувати зростання активів” [52]. Ризик ліквідності характеризується недостатністю ресурсів для розрахунку банківської установи з клієнтами за своїми зобов'язаннями чи неспроможністю надання кредитів.

Управління ризиком ліквідності передбачає розподіл у часі залучених ресурсів, при цьому уникаючи несподіваних великих потреб у ресурсах, а також підтримання портфеля ліквідних короткострокових активів, що забезпечують ліквідність, і при цьому не спричиняють втрат капіталу.

Процес з управління ліквідністю банку поділяють на оперативне управління поточною ліквідністю та стратегічне управління строковою ліквідністю. При цьому оперативне управління здійснює казначейство, а стратегічне управління - комітет з управління активами і пасивами (КУАП) через визначення пріоритетів стосовно джерел формування ресурсів банку і встановлення лімітів на розриви між активами і пасивами за строками. Стратегічне управління ризиком ліквідності передбачає здійснення кількісної оцінки, постійний моніторинг за ризиком ліквідності, визначення лімітів та обмежень ризику ліквідності та розробку плану заходів антикризового управління ліквідністю банку, якщо з'являться ознаки системної чи близької до системної кризи ліквідності. План заходів антикризового управління ліквідністю повинен включати: оперативне і повне інформування керівництва банківської установи про поточний стан з ліквідністю; призупинення кредитної діяльності; політику щодо залучення/утримання клієнтів; постійні консультації клієнтури та ефективну процентну політику.

Також план подолання кризи ліквідності в разі необхідності для збільшення наявної ліквідності за рахунок мобілізації зовнішніх та внутрішніх ресурсів має містити: заходи щодо зростання ліквідності балансових активів; заходи, які використали акціонери шляхом збільшення статутного капіталу, заходи для отримання кредитів від інших банківських установ; виконання вимог НБУ щодо отримання кредитів на підтримку ліквідності; забезпечення збалансованості готівкових коштів щодо надходження та їхньої сплати тощо.

Системний підхід до оцінювання ризику ліквідності передбачає: обов'язкові економічні нормативи ліквідності, встановлені НБУ; коефіцієнтний аналіз стану ліквідності банківських активів, стабільності банківських пасивів, впливу значних концентрацій за активами і пасивами на

ліквідність банку; побудову таблиці відповідності (чи розривів) активів і пасивів, чутливих за сумами і строками погашення (геп-метод); визначення незнижуваного залишку мінливих пасивів та оцінка його достатності для покриття розривів між активами і пасивами за строками; стрес-тестування; VaR-методологію, яка базується на волатильності ринкових параметрів; економіко-математичні і статистичні методи для оцінювання ризику ліквідності;

2.2. Оцінювання системного ризику в банківських установах

Системний ризик банку втілюється в ризику порушення виконання зобов'язань (системний ризик ліквідності); у виникненні банківської паніки («набігів вкладників») і погіршенні їх фінансового стану (системний ризик банківського сектору економіки); в порушенні функцій фінансової системи, у тому числі спричинених високою інфляцією, знеціненням національної валюти, борговим навантаженням (системний фінансовий ризик); сповільненні економічного зростання (системний реальний ризик).

Європейська рада з фінансової стабільності виділяє такі канали регуляторного впливу на обмеження накопичення та розповсюдження системного ризику: "...забезпечення фінансової стійкості банків; обмеження надмірного (галузевого) зростання кредитування; дотримання стійкості позичальників та банків; забезпечення стійкості ресурсної бази до стресових впливів; забезпечення фінансової стійкості до контрагентів та зосередження уваги на секторах; зменшення ймовірності та розміру негативних наслідків у разі банкрутства системно важливих банків"[25].

Доцільно виділити такі канали поширення системного ризику банківського сектору: кредитний, ліквідності, валютний, ціновий, інформаційний та структурний. Кредитний канал та канал ліквідності представлено в міжнародних документах. Хоча валютний, ціновий та інформаційний канали Європейська рада з фінансової стабільності окремо не виділяє, проте валютний канал є важливим для тих економік, що чутливі до

коливань валютного курсу. Це, передусім, характерно для країн, що розвиваються, до них належить і українська економіка. До причин виділення цінового каналу доцільно віднести, передусім, банківське кредитування, яке є істотним фактором зростання цін на нерухомість, і в кризовий період зумовлює погіршення якості кредитного портфеля через знецінення кредитів і заставного майна (наприклад, у випадку валютного кредитування) [25].

Структурний та інформаційний канали не є певним видом банківського ризику, а реалізуються поширенням кризових явищ через інформаційні чи фінансові взаємозв'язки між економічними суб'єктами, окремими секторами і ринками. Інформаційний канал є важливим, оскільки існує так зване «непряме» фінансове зараження, коли потрясіння, які здійснюють вплив на певний ринок, переносяться на інші ринки. Структурний канал розповсюдження системного ризику виникає через прямі (міжбанківське кредитування) та непрямі (концентрація експозицій) взаємозв'язки між банківськими установами.

Аналіз карти ризиків вітчизняних банківських установ в червні-грудні 2020 р. (рис. 2.4) свідчить про те, що кредитний ризик проявився в меншій мірі через здійснення банками України гнучкої реструктуризації кредитів та державної підтримки бізнесу.

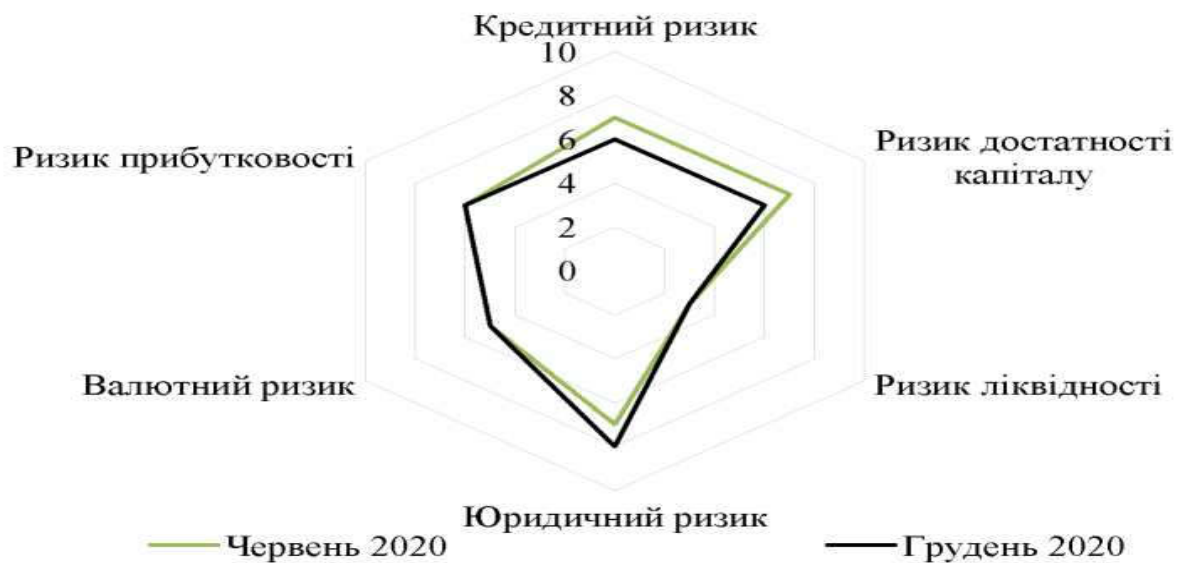

Рис. 2.4. Карта ризиків банків України у червні-грудні 2020 р.[55]

Також і ризик ліквідності не є значним через те, що вітчизняні банки мають значний запас ліквідності. Юридичний ризик посилюється через суперечливі рішення судів по одному з українських банків (АТ КБ «ПриватБанк»), а також із-за відсутності скасування антикорупційних реформ, які погодив МВФ. Значним залишається валютний ризик через значну частку валютних депозитів, хоча і банки стали стійкішими до коливань валютного курсу. Що стосується ризику прибутковості, то комісійні доходи вітчизняних банків відновилися, а процентні доходи суттєво не знизились. До того ж частково компенсує ризики вища операційна ефективність вітчизняних банків.

Оцінювання системного ризику, який базується на розрахунку індикаторів фінансової стійкості (ІФС), було розроблено фахівцями МВФ з метою здійснення макроекономічного аналізу. Індикатори фінансової стійкості дають можливість проаналізувати загрози реалізації системного ризику за показниками динаміки цін на житло, левериджу, якості активів, ліквідності, прибутковості та кредитної активності банків. Даний аналіз дає змогу оцінити розмір зовнішнього фінансування та збалансованість економічного розвитку за секторами (табл. 2.4).

Як свідчать дані табл. 2.4, індикатори фінансової стійкості дають можливість оцінити системний ризик банківського сектору та проаналізувати ймовірні загрози із боку інших секторів. Індикатори фінансової стійкості свідчать про стан ринків, на яких здійснюють діяльність банківські установи.

Індикатори фінансової стійкості банківської системи структуруються таким чином. У першу групу доцільно віднести індикатори, що оцінюють виконання основних функцій банківською системою на макроекономічному рівні. Сюди належать наступні коефіцієнти: динаміка розвитку банківського сектору (капітал, кредити, депозити, активи), співвідношення банківських і макроекономічних показників (ВВП, доходи населення) розвитку країни. У другу групу відносять індикатори, які дають змогу оцінити ефективність

банківського сектору (достатність власного капіталу, якість активів, дохідність та прибутковість, чутливість до ризику, ліквідність) (табл. 2.5).

Таблиця 2.4

Оцінювання системного ризику на засадах використання ІФС[25]

Джерела ризику та загрози стабільності	Індикатори	Характеристика
Джерела системного ризику банківського сектору економіки		
Кредитна експансія	Кредити/Активи. Депозити клієнтів/ Кредити клієнтам	Дозволяють оцінити наявність кредитного зростання без виявлення причин та секторів.
Лeverидж	Регулятивний капітал/Зважені активи. Капітал I рівня /Зважені активи. Капітал/Активи	Оцінюється передусім ділова активність банків та можливість виконання зобов'язань, проте без урахування стресових сценаріїв.
Дисбаланс ліквідності	Ліквідні активи / Сукупні активи. Ліквідні активи/ Короткострокові зобов'язання	Показують активність та агресивність політики банків. Ці значення найбільш чутливі до стану банківської системи.
Концентрація експозицій	Структура кредитів за секторами. Географічний розподіл кредитів	Дозволяють оцінити концентрацію кредитів у цілому по системі без урахування міжбанківських кореляцій.
Спотворені стимули	Норма прибутку на активи. Норма прибутку на власний капітал	Непрямим чином віддзеркалюють можливу наявність зловживання ринковою владою.
Загрози системної стабільності з боку інших секторів		
Нефінансові корпорації	Борг/ власний капітал; віддача акціонерного капіталу; валовий прибуток /основні витрати; чиста валютна експозиція до капіталу.	Схожі з банківськими показниками. Покращуються в період зростання із різким падінням та зменшенням у період рецесії. Погіршення фінансового стану може стати причиною зниження якості активів банків.
Домогосподарства	Борг/ ВВП. Виплати по обслуговуванню заборгованості /дохід	Оцінюється уразливість домашніх господарств та зростання боргу як джерела системного ризику («непродуктивне» кредитування).
Ринкова ліквідність	Спред між ціною купівлі та продажу; середній добовий оборот на ринку цінних паперів.	Збільшення спреду та зменшення обороту є свідченням початку розгортання кризових явищ.
Ринки нерухомості	Ціни на нерухомість; кредити на нерухомість/загальна сума позик.	Дозволяє оцінити можливість виникнення бульбашок цін на активи. Розраховується для житлової та комерційної нерухомості.

Таблиця 2.5

Основні індикатори фінансової стійкості банківської системи [71]

№	Показник	01.01 2014	01.01 2015	01.01 2016	01.01 2017	01.01 2018	01.01 2019	01.01 2020	01.01 2021
1.	Співвідношення регулятивного капіталу та зважених за ризиком активів (H2)	18,26	15,60	12,31	12,69	16,10	16,18	16,96	12,31
2.	Співвідношення регулятивного капіталу 1 рівня та зважених за ризиком активів	13,89	11,21	8,30	8,96	12,12	10,52	10,91	15,67
3.	Співвідношення недіючих кредитів без урахування резервів та капіталу	30,65	61,07	129,0 2	89,37	70,18	60,20	44,09	21,91
4.	Співвідношення недіючих кредитів та сукупних валових кредитів	12,89	18,98	28,03	30,47	54,54	52,85	51,68	41
5.	Норма прибутку на активи	0,26	-4,24	-5,54	-12,47	-1,76	1,60	4,22	2,77
6.	Норма прибутку на капітал	1,72	-31,95	-65,51	-	-15,34	14,61	36,74	21,68
7.	Співвідношення процентної маржі та валового доходу	58,56	48,46	39,00	45,94	50,20	52,02	49,46	45
8.	Співвідношення непроцентних витрат і валового доходу	65,95	59,85	54,40	60,91	76,14	61,92	52,67	60,79
9.	Співвідношення ліквідних активів та сукупних активів	20,63	26,40	33,00	48,53	53,94	51,14	52,71	69,10
10.	Співвідношення ліквідних активів та короткострокових зобов'язань	89,11	86,14	92,87	92,09	98,37	93,52	92,63	86,82
11.	Співвідношення чистої відкритої позиції в іноземній валюті та капіталу	6,94	31,69	136,0 3	118,8 8	89,61	134,7 7	48,8	32,85

Слід відзначити, що у 2019 році банківський сектор України отримав чистий прибуток у розмірі 58,4 млрд. грн. Однак, через коронакризу у 2020 році прибутковість вітчизняних банків знову значно скоротилась, і банки вже одержали прибутку на 29% менше аналогічного періоду минулого року (41,3 млрд.грн) [55].

Коронакриза погіршила фінансовий стан українських банків, проте не так сильно, ніж очікувалося весною 2020 року. Кількість збиткових банків не збільшилась. У 2020 р. з 73 вітчизняних банків 65 банків були прибутковими, їх чистий прибуток становив 47,7 млрд.грн. І це дало змогу компенсувати збитки 8 банків на загальну суму 6,4 млрд.грн [55].

Проте, на балансах вітчизняних банків ще залишаються значні обсяги проблемних кредитів, однак вітчизняні банки вже показали майже всі збитки від погіршення якості кредитного портфеля. Частка непрацюючих проблемних кредитів поступово скорочується з 2018 р. У 2020 р. значна робота була здійснена державними банками: за 2020р. вони списали 30,6 млрд.грн. та 3,1 млрд. доларів. Це дало змогу їм знизити питому вагу непрацюючих кредитів з 63,5% до 57,4%. Як наслідок, у 2020р. загальна частка NPL у банківському секторі зменшилась на 7,4% [55].

Протягом року ресурсна база українських банків також зростала. Банки перейшли на новий норматив ліквідності LCR. Станом на 01.01.2021р. всі банківські установи дотримувались виконання нормативу LCR в іноземній валюті при нормі 50%, норматив LCR в усіх валютах порушують лише банки з 0,2% активів банківського сектору (мінімальне значення становить 80%). Важливими пріоритетами вітчизняних банків в найближчі роки є повноцінне відновлення кредитування корпоративних клієнтів і продовження розчищення балансів від проблемних позик [55].

Оцінка фінансової стійкості банків та проведене стрес-тестування вітчизняної банківської системи в 2021р. засвідчили, що, не зважаючи на вплив коронакризи, вітчизняний банківський сектор є достатньо стійким і готовим до запланованого підвищення вимог до власного капіталу. За підсумками оцінки

фінансової стійкості НБУ встановив вищий норматив достатності капіталу для окремих банків. Такий цільовий рівень розраховано таким чином, щоб навіть у випадку настання стресових подій банк мав достатній капітал для покриття можливих збитків. Підвищений рівень нормативів достатності капіталу за базовим макроекономічним сценарієм було встановлено лише для десятих вітчизняних банків. Однак, поточні значення шістьох банків перевищують необхідні значення, тому тільки чотири банки вимагають додаткових заходів задля виконання вимог Національного банку України. У той же час для двадцяти банків було встановлено дещо вищий рівень нормативів достатності власного капіталу за несприятливим сценарієм. Також серед них є чотири банківські установи, що мають вищі за встановлений розмір нормативи адекватності власного капіталу, а інші шістнадцять банків мають застосувати додаткові заходи для підвищення нормативу адекватності власного капіталу або зниження банківських ризиків.

Незважаючи на те, що кількість банків, для яких виявлено ризики для капіталу, істотно не змінилася у порівнянні з 2019 р., однак потреба в капіталі значно зменшилась. Так, за несприятливим сценарієм станом на 1.01. 2021 року потреба в капіталі становила 41,7 млрд. грн, тоді як станом на 1.01.2019р. - 73,8 млрд.грн. За базовим сценарієм потреба в капіталі в 2021р. порівняно з 2019р. зменшилась майже в 7 раз – до 5,3 млрд.грн. Такі позитивні результати більшості банківських установ пояснюються їх вищою капіталізацією, високою якістю кредитного портфеля і достатнім рівнем операційної ефективності, яка практично не погіршилася внаслідок коронакризи. Потреба в капіталізації банківських установ, для яких виявлено ризики, обумовлена такими факторами: високою вартістю та короткостроковістю ресурсів, що призводить до реалізації відсоткового ризику; незадовільним фінансовим станом великих позичальників; адміністративними витратами; наявністю надмірного обсягу непрофільних активів [55].

Також для визначення фінансової стійкості вітчизняних банків у 2019-2020 рр. доцільно проаналізувати ще й такі показники: показник участі

власного капіталу у формуванні активів, показник фінансового важеля, показник надійності та мультиплікатор власного капіталу (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Показники оцінювання фінансової стійкості вітчизняних банків [55]

Показники	Методика розрахунку	2019	2020	Абсолютний приріст у порівнянні з попереднім періодом
Коефіцієнт надійності, %	Власний капітал / Зобов'язання	11,24	9,66	-1,59
Коефіцієнт фінансового важеля, %	Зобов'язання / Власний капітал	8,89	10,36	1,46
Коефіцієнт участі власного капіталу у формуванні активів, %	Власний капітал / Активи	14,06	12,11	-1,94
Коефіцієнт мультиплікатора капіталу, грн.	Активи / Власний капітал	7,11	8,25	1,14

Провівши аналіз наведених у табл. 2.6 показників фінансової стійкості вітчизняних банків за 2019 -2020 рр. , зазначимо, що власний капітал банківських установ не є у достатньому розмірі, однак банки функціонують за рахунок зростання ділової активності і тим самим врівноважують фінансову стійкість у банківському секторі та мінімізують банківські ризики.

Отже, для забезпечення стійкості банківські установи банки мають дотримуватися економічних нормативів із достатності капіталу, а також реалізовувати заходи щодо зниження профілю ризиків, покращувати якість кредитного портфеля, оптимізувати структуру активів та пасивів, коригувати свої бізнес-моделі.

2.3. Організаційне забезпечення ризик-менеджменту в банках України

В управлінні ризиками банківської установи важливу роль відіграє її організаційна структура. В «Методичних вказівках щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України» від 02.08.2004 р.

НБУ рекомендував банківським установам «...створити незалежні служби з управління ризиками у вигляді департаменту, підрозділу чи інших утворень, які повинні мати відповідні повноваження, ресурси, досвід і корпоративний статус, і забезпечувати систематичне здійснення аналізу ризиків з метою ідентифікації, контролю, моніторингу і оцінки величини всіх ризиків» [46].

У статті 44 Закону України «Про банки і банківську діяльність» також передбачено створення «...постійно діючого підрозділу з питань аналізу та управління ризиками» [65]. Цей підрозділ має «відповідати за встановлення лімітів щодо окремих операцій, лімітів ризиків контрагентів, країн контрагентів, структури балансу відповідно до рішень правління (ради директорів) з питань політики щодо ризикованості та прибутковості діяльності банку» [65].

Проаналізуємо особливості організаційних структур вітчизняних банків.

Так, в ПАТ «Райффайзен Банк Аваль» організаційно структура управління ризиками представлена: департаментом корпоративних ризиків, департаментом роздрібних, ринкових та операційних ризиків, управлінням по роботі із заставним майном, групою регіонального ризик-менеджменту та групою з впровадження Базель-3 [57].

Що стосується Приватбанку, то в ньому виділяють такі ризики: ризик концентрації, індивідуальний ризик, портфельний ризик та ризик за спорідненими та системними клієнтами. Управління ризиками здійснюється різними підрозділами, починаючи від Спостережної ради, при якій створені кредитний комітет, комітет безпеки, а також департаментами фінансових ризиків, контролю за ризиками, внутрішнього аудиту та фінансового моніторингу. Так, департамент фінансових ризиків здійснює оцінку виконання економічних нормативів НБУ. Департамент контролю за ризиками оптимізує ризики через контроль за їх основними видами, контролює відповідність сформованих резервів вимогам НБУ, а також запроваджує у діяльність методи з ідентифікації, оцінювання, вимірювання і контролю за банківськими ризиками.

В АТ "Ощадбанк" управління ризиками здійснюють вищі органи управління. Так, наглядова рада банку визначає загальну стратегію ризик-менеджменту і делегує повноваження правлінню банку, яке в свою чергу безпосередньо організовує ефективну систему управління ризиками. Саме управлінням ризиками займається департамент ризиків, в склад якого входять управління ринкових ризиків (здійснює моніторинг та аналіз ринкових ризиків), та управління кредитних ризиків (моніторинг та аналіз кредитних ризиків) [3]. Окрім цього, в Ощадбанку є комітети з управління активами та пасивами регіонів.

Організаційна структура ризик-менеджменту в АТ «Укресімбанк» включає: правління банку, управління контролю ризиків, комітет з управління активами та пасивами, кредитний комітет, управління аудиту і ревізій. Діяльність управління контролю ризиків заключається в ідентифікації, оцінюванні, моніторингу та контролю за банківським ризиками, виробленні тактики та стратегії роботи банку з ризиками, політики управління банківськими ризиками, впровадження у практику методів оцінювання та управління банківськими ризиками.

В управлінні ризиками ПАТ «Укргазбанк» задіяні Наглядова Рада, правління, департамент ризик-менеджменту та управління внутрішнього аудиту. При цьому правління банку відповідає за функціонування системи внутрішнього контролю та управління ризиками. Управління внутрішнього аудиту перевіряє та тестує системи внутрішнього контролю та управління ризиками. До функцій департаменту ризик-менеджменту можна віднести: здійснення кількісного та якісного оцінювання ризиків; забезпечення методології ризик-менеджменту; аналіз можливих сценаріїв та підготовка звітності щодо позицій ризику, а також розробку рекомендацій для правління щодо оптимального значення коефіцієнтів ризиковості [56].

Ризик-менеджмент в ПАТ «Кредобанк» реалізовується такими підрозділами: правління банку, департамент реструктуризації та стягнення, департаменти методології кредитного ризику, аналізу кредитних проектів та

кредитного моніторингу, департаменти ринкового ризику та ризику ліквідності, операційного ризику.

Що стосується невеликих банків, то організація системи управління ризиками в них є простішою. Так, у ПАТ АКБ «Львів» в здійсненні управління ризиками беруть участь Спостережна рада, правління банку, сектор внутрішнього аудиту і департамент ризик-менеджменту. До функцій департаменту ризик-менеджменту відносять проведення кількісного і якісного оцінювання ризиків, розробку методології ризик-менеджменту, ідентифікацію ризиків та моніторинг порушення лімітів, участь в кредитному процесі в частині оцінювання кредитоспроможності позичальників та ліквідності їх забезпечення, підготовку звітності щодо ризикових позицій тощо,

Вище наведені функції вітчизняних банків з організації ризик-менеджменту узагальнимо в додатку Д.

Отже, для всіх банків спільним в управлінні банківськими ризиками є те, що основні напрямки організації ризик-менеджменту визначає Спостережна рада, яка розробляє стратегію управління ризиками, розглядає результати її впровадження, визначає обов'язки та повноваження комітету з ризик-менеджменту та інших комітетів [46]. Також в банках, як правило, є комітет з ризик-менеджменту, функціями якого є: контроль за підготовкою внутрішньої нормативної бази банку щодо управління ризиками; підготовка рішень спостережної ради банку стосовно визначення стратегії банківської установи, що стосується ризик-менеджменту; звітування перед спостережною радою.

У процесі організації ризик-менеджменту правління банку має делегувати частину своїх повноважень профільним комітетам банку (кредитному комітету, комітету з управління активами та пасивами,) з обов'язковим входженням до них членів правління банку [63].

Департамент з ризик-менеджменту є виконавчим органом банку і займається реалізацією процесу управління ризиками банку. Він має бути незалежним від інших підрозділів банку, які приймають на себе ризик (фронт-офісів) і які засвідчують в реєстрі про факт прийняття ризику і контролюють

величину цього ризику (бек-офісів).

В організаційній структурі ризик-менеджменту також доцільно виділити відділи кредитного ризику, ринкового ризику та ризику ліквідності, операційного ризику і відділу контролінгу. Створення перших три відділи передбачені вимогами Базельського комітету, а завдання відділу контролінгу полягає в інформаційній, аналітичній та методичній підтримці системи ризик-менеджменту в банку.

Також доцільно зазначити, що найтипівішими підходами до організації системи ризик-менеджменту є: система управління з чіткими функціями бек-офісу; інтеграція системи ризик-менеджменту з фронт-офісом відсутня; управління ризиками частково виконує функції бек- та мідл-офісу; відносини ризик-менеджменту з фронт-офісом базуються на контролі відкритих ризикових позицій; ризик-менеджмент здійснює функції мідл-офісу і частково фронт-офісу; діяльність фронт-офісу інтегрується з ризик-менеджментом на всіх його етапах.

Враховуючи вище наведене, представимо організаційну структуру ризик-менеджменту на рис. 2.7.

Процес ризик-менеджменту банку (рис. 2.8) дає змогу забезпечити співвідношення між ризикованістю та дохідністю так, щоб фронт-офіс зміг реалізувати інвестиційні ідеї через ризик-експертизу. Після того, як оцінено можливі ризики, ризик-менеджмент розробляє рекомендації щодо оптимізації ризиків з врахуванням стратегії банку.

Ці стратегії можуть мати різні форми: для мінімізації ринкових ризиків - це хеджувальні стратегії; для управління кредитними ризиками - страхування, резервування, розподіл. Кожен відділ має мати ризик-аналітиків, ризик-експертів та ризик-контролерів. Також необхідно в банку мати посадові інструкції, внутрішньобанківські положення про організацію системи управління ризиками і розподіл функціональних обов'язків підрозділів банку.

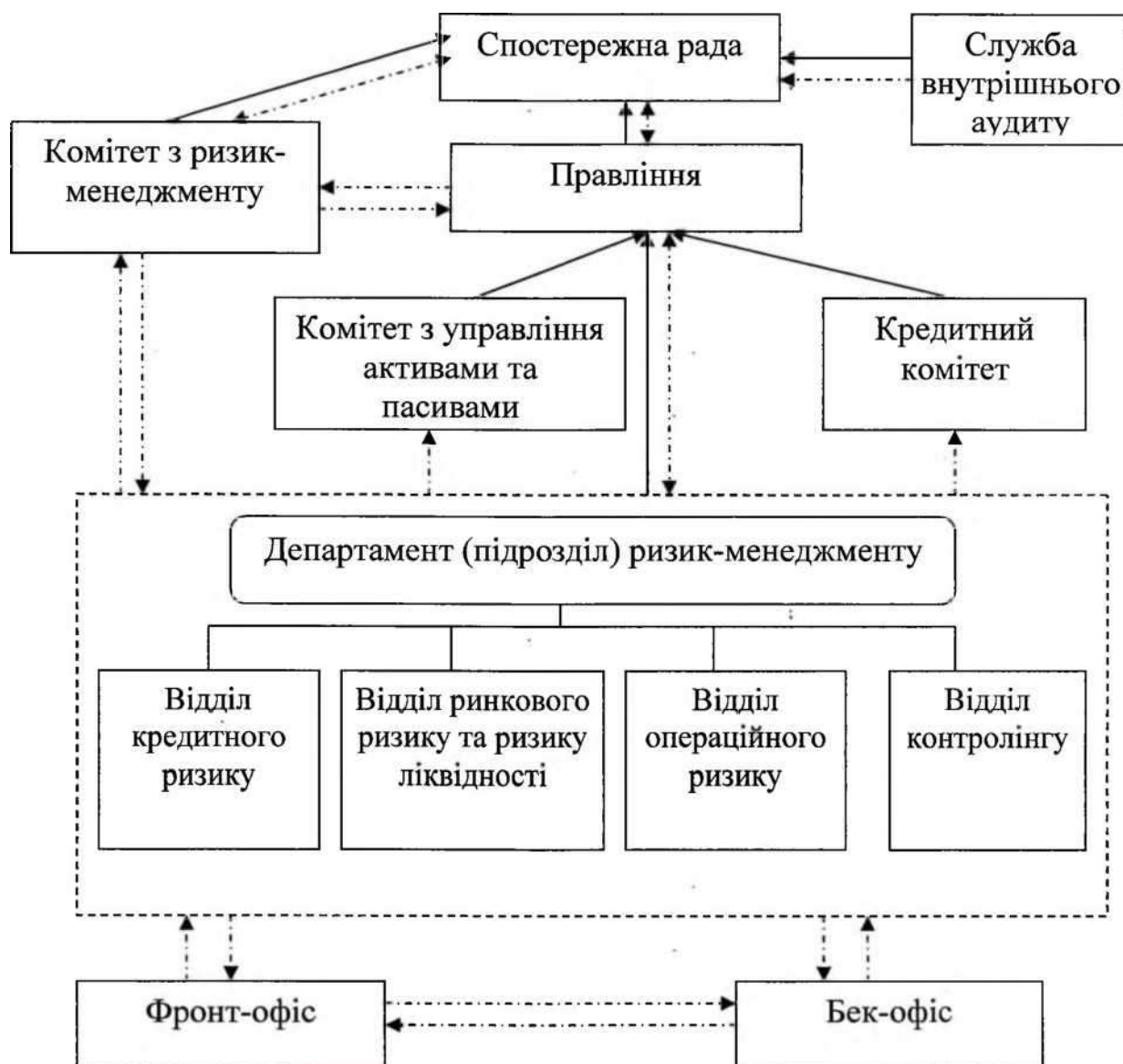

Рис. 2.7. Організаційна структура ризик-менеджменту у банку [40]

Таким чином, є наступні рівні відповідальності структурних підрозділів банківської установи в процесі ризик-менеджменту: 1 рівень - спостережна рада, правління та комітети банку, 2 рівень - департамент ризик-менеджменту, 3 рівень - інші структурні підрозділи, що є першими у виявленні ризиків.

Отже, ефективна організація системи ризик-менеджменту сприяє зміцненню фінансової стійкості банківської системи України.

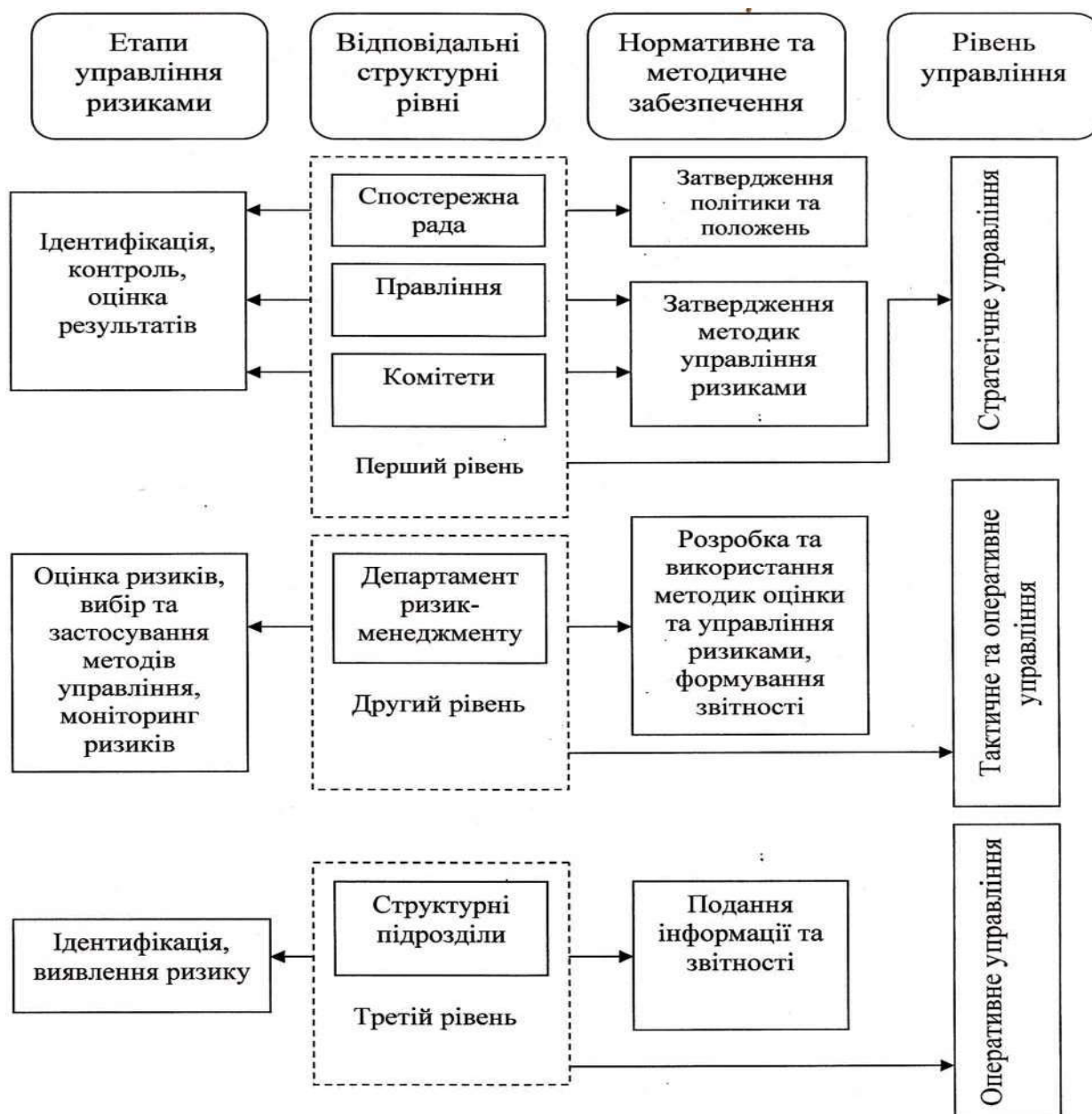

Рис. 2.5. Процес банківського ризик-менеджменту [40]

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Формування системи управління ризиками в банківських установах вимагає ґрунтовного аналізу методів управління цими ризиками. Тому структуровано та системно впорядковано методи управління ризиками банків за сферою управління, зокрема, виділено методи управління процентним, кредитним, валютним ризиками та ризиком ліквідності. Така класифікація дасть змогу виявити та ідентифікувати групи методів управління ризиками банківських установ, визначити структуру методів кожної з виділених груп та чітко встановити місце кожного методу. Виявлення специфіки використання методів управління банківськими ризиками дасть змогу сформувавши рекомендації щодо їх використання в сучасній практиці вітчизняних банків.

2. Оцінювання системного ризику - це комплексний підхід, який дасть змогу сформувавши кількісну оцінку структурних елементів системного ризику з урахуванням його передавального механізму і фаз прояву, що в подальшому стане передумовою розробки регуляторних заходів стосовно запобігання та нерозповсюдження негативних наслідків системного ризику. Індикатори фінансової стійкості дають можливість здійснити всебічне оцінювання системного ризику банківського сектору та проаналізувати ймовірні загрози із боку інших секторів економіки.

3. Задля ефективно організації системи управління банківськими ризиками визначено і розподілено функціональні обов'язки і відповідальність щодо працівників банку, відділів та підрозділів банківської установи. Задля забезпечення відповідальності структурних рівнів банківської установи в процесі ризик-менеджменту виокремлено три рівні: 1. спостережна рада, правління та комітети банку; 2. департамент ризик-менеджменту; 3. всі інші структурні підрозділи банку.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ В БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ

3.1. Вдосконалення стрес-тестування банків на основі аналізу зарубіжного досвіду

Стрес-тестування – необхідний інструмент управління ризиками в фінансових установах. Директива щодо вимог до капіталу (CRD), а саме процес наглядового аналізу в межах опори II, зобов'язує установи до використання перспективного підходу до процесу управління ризиками, стратегічного планування і планування капіталу. Одним з інструментів, які можуть бути використані організаціями для забезпечення цього перспективного підходу в управлінні ризиками, є стрес-тестування. CEBS вперше зайнявся стрес-тестами в керівництві *Technical aspects of stress testing under the supervisory review process* (Технічні аспекти стрес-тестування в рамках процесу наглядового аналізу), опублікованими 14 грудня 2006 року і зміненими ЕВА в 2010 р.

З цього часу відбулося багато змін в стрес-тестах щодо їх методології та використання. Зокрема, фінансова криза 2008-2009 років розширила досвід, пов'язаний з практикою проведення стрес-тестування. У багатьох випадках органи нагляду побачили, що стрес-тестування не достатньо інтегроване в процес управління ризиками організації або процесами прийняття рішень вищого керівництва. Як правило, в тих випадках, в яких вони були застосовані, використані сценарії не були достатньо серйозними, і не приймалась до уваги потенційна можливість спільного настання негативних подій. В інших випадках органи нагляду встановили, що концентрація ризику і зворотні реакції тестів не були проаналізовані в правильному напрямі.

Очікування наглядових органів щодо практики проведення стрес-тестування, які повинні застосовувати банківські інституції, були сформульовані на основі останнього досвіду як в межах ЄС, так і за її межами, необхідність зміни яких доводить також комплексний огляд Базельського комітету з банківського нагляду (BCBS), розміщений в *Principles for sound stress*

testing practices and supervision (Принципи належної практики стрес-тестування і процесу нагляду).

Ці керівні принципи допомагають у розумінні очікувань органів нагляду щодо належних методів управління та інфраструктури, пов'язаних з стрес-тестуванням, а також стосуються використання стрес-тестування як інструменту в процесі управління ризиками. Вони були розроблені так, щоб були більш практичними і визначали необхідні модулі, необхідні для забезпечення ефективного реалізації програми стрес-тестування, від простого аналізу чутливості в окремих портфелях до складних макроекономічних сценаріїв стрес-тестів для цілого банку.

Рис.3.1 показує „модульний” підхід, який описує структуру цих правил.

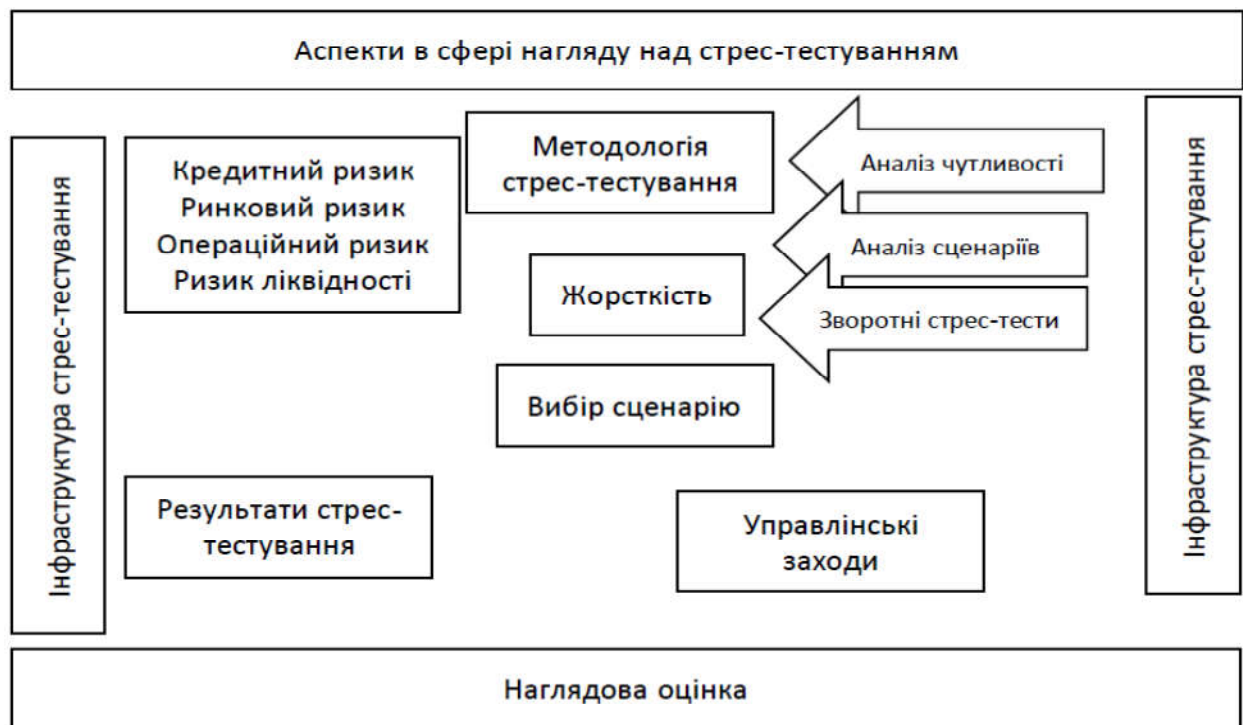

Рис. 3.1. «Модульний» підхід до стрес-тестування [41]

Ця структура зосереджується на комплексних засадах управління і включає в себе [89]: структуру нагляду за стрес-тестуванням; методології з підкресленням значущості здійснення як простого аналізу чутливості, так і більш складних сценаріїв стрес-тестування; багатошаровий підхід до програм стрес-тестування; наслідки програм стрес-тестування; використання стрес-тестування для оцінки можливості виконання плану капіталу організації в

несприятливих обставинах в контексті ІСААР; дослідження і наглядову оцінку разом з практичними рекомендаціями для керівників щодо окремих тем від вибору сценарію до результатів стрес-тестування та планування капіталу.

Діапазон стрес-тестування, яке інституції повинні проводити в рамках своїх програм стрес-тестів, повинен бути взаємодоповнюючим. Наприклад, стрес-тестування кредитного портфеля може вплинути на аналіз кредитного ризику в більш широкому діапазоні, так само сценарій стрес-тестування для всього банку може ґрунтуватися на досвіді стрес-тестування окремих ризиків, беручи до уваги той факт, що проста сума подій може виявитися недостатньою.

Керівні принципи представляють як кількісні, так і якісні аспекти стрес-тестування, приймаючи до уваги принцип пропорційності; тобто малі інституції з нескладною структурою можуть більше зосередитися на аспектах якості, в той час як більш великі, більш складні інститути повинні застосовувати більш складні методи стрес-тестування.

Керівний орган несе остаточну відповідальність за всю програму стрес-тестування. Відповідальність за практичні аспекти стрес-тестування, такі як ідентифікація факторів ризику, впровадження, управління і т. д., може бути делегована керівникам вищої ланки. Програма стрес-тестування має стати невід'ємною частиною процесу управління ризиками в рамках організації і повинна [72]: аналізувати в сукупності всі види діяльності банку та ризики, а також окремі компоненти портфеля, ризики та бізнес-лінії; враховувати взаємозв'язки між різними видами ризику; проводити нижні і верхні тести, включаючи також зворотні тести; мати гнучку платформу, яка дозволяє моделювати різні тести для різних бізнес-ліній і видів ризиків в залежності від потреб вищого керівництва; збирати дані по всьому банку.

Щоб стрес-тестування становило важливу частину процесу управління ризиками, воно повинно проводитися з певною періодичністю. Великі банки мають кілька зон ризику, які потребують частішого стрес-тестування, наприклад, ринкові ризики, які вказують на необхідність виконання тестів в більш широкому діапазоні.

Банки повинні проводити аналіз чутливості для окремих портфелів або типів ризику. Аналіз чутливості – це просте тестування одного фактору ризику для оцінки чутливості інститутів на цей фактор ризику. Наприклад, установи можуть вибрати для тестування просту зміну процентної ставки або зміну ймовірності дефолту (PD), або протестувати ситуацію банкрутства найбільших контрагентів або падіння вартості ліквідних активів. Такий аналіз дає інформацію про основні види ризику і дозволяє краще зрозуміти потенційну концентрацію ризику у відношенні до одного або декількох факторів ризику.

Банківська установа повинна визначити відповідні фактори ризику, зокрема: макроекономічні (наприклад, процентні ставки), фактори кредитного ризику (наприклад, зміни в законодавстві про банкрутство або зміни PD), фактори фінансового ризику (наприклад, підвищену волатильність на ринках фінансових інструментів) і зовнішні події (наприклад, операційні події, ринкові події, події, пов'язані з певним сектором економіки тощо).

Надалі слід протестувати ідентифіковані фактори ризику, використовуючи різні рівні несприятливих подій. Банк може здійснювати аналіз чутливості на рівні окремих експозицій, портфелю або бізнес-одиниць, а також всієї компанії щодо окремих областей ризику, оскільки аналіз чутливості є інструментом, придатним для стрес-тестування специфічних ризиків.

Банки повинні проводити аналіз на основі сценаріїв в межах набору тестів екстремальних умов, які повинні бути (і) динамічні та прогнозні, і (ii) враховувати одночасне виникнення подій у банку в цілому.

Аналіз перспективного, гіпотетичного сценарію є основною частиною комплексу стрес-тестування, яке банки повинні враховувати у своїх програмах. Розробку гіпотетичного сценарію можна почати з історично відстежених реалізацій ризиків, але опиратися виключно на історичні приклади недостатньо. Чисто історичні сценарії дозволяють ознайомитися з наслідками подій, але не у випадку їх можливого поєднання. Крім того, історичні сценарії є ретроспективною і, як правило, мають тенденцію пропускати найважливіші події і поточні недоліки. Тому їх слід проектувати таким чином, щоб враховували

систематичні і специфічні зміни для даної інституції в поточному періоді й в найближчому майбутньому і тому повинні бути перспективними.

Визначаючи діапазон сценаріїв слід враховувати різні події і ступінь несприятливості. Різні ступені несприятливості можуть бути включені в аналіз різних подій, але краще було б, якби програма включала кілька подій з різними ступенями інтенсивності. Крім того, сценарії повинні [72]:

а) включати в себе всі суттєві ризики банку (наприклад, кредитні ризики, ринкові ризики, операційні ризики, ризик процентної ставки та ризик ліквідності).

б) включати основні фактори ризику, на які банки можуть бути наражені;

в) включати слабкі сторони, характерні для даної банківської установи, а також враховувати регіональні та галузеві особливості банківської діяльності;

г) містити нарративний сценарій, що включає різні події, такі як грошова політика, несподівані події у фінансовому секторі, ціни на товари, політичні події та природні катаклізми. Нарратив в даному випадку означає, що взаємодія чинників ризику і відповідна реакція учасників ринку не є неправдоподібними, але показують цілісну картину можливого спільного майбутнього стану;

д) бути внутрішньо несуперечливими, щоб виявлені фактори ризику поводитися узгоджено з іншими факторами в екстремальних умовах;

е) враховувати розвиток технології, тобто нові і складні фінансові продукти і їх взаємодію з оцінкою більш традиційних продуктів;

є) бути перспективними і включати значні несприятливі наслідки.

Банки повинні визначити часовий горизонт даного стрес-тесту відповідно з такими особливостями портфеля, як строковість і ліквідність позицій, що будуть досліджуватися.

Формулюючи сценарій необхідно встановити чіткі оцінки/припущення про структуру залежності між основними економічними факторами і фінансовими інструментами, такими як процентні ставки, ВВП, безробіття, капітал, споживчі ціни на нерухомість і т. д. Вибраний сценарій повинен бути прийнятний для всіх важливих позицій інституції (балансових і позабалансових).

Зважаючи на складність процесу моделювання гіпотетичних і макроекономічних сценаріїв:

а) банки повинні бути проінформовані про небезпеку моделі, яка застосовується;

б) рівень консерватизму може бути відповідним для цілей, які важко кількісно оцінити (наприклад, диверсифікацію), але які впливають на результати моделі. Тим не менше, очікується, що банк усвідомлює виключення ряду залежностей і здійснює регулярний перегляд моделей з урахуванням цих припущень.

При моделюванні стрес-тестування істотним є поглиблене (імовірніше) розуміння впливу макроекономічних змінних і специфічних на банк в будь-який час.

Взаємодія в межах всієї системи і ефекти зворотного зв'язку повинні бути включені в сценарії стрес-тестування. Стрес-тестування повинне чітко визначати взаємозалежності, наприклад, між економічними регіонами або секторами економіки.

Інституції, які звертаються за згодою на застосування внутрішніх моделей для розрахунку вимог капіталу щодо ринкового ризику, повинні часто проводити поглиблену програму стрес-тестування, результати якого повинні бути проаналізовані керівництвом вищого рівня і відображені у встановлених ними правилах і обмеженнях. В залежності від типу портфеля стрес-тестування може включати [44]: дефіцит ліквідності / явище занижених цін (в тому числі процентних ставок і валютних курсів), позиції значної концентрації (у відношенні до оборотів на ринку); нелінійні продукти; події і випадки міграції до категорії дефолту (jumps-to-default); значні зміни в кореляції і волатильності.

Зокрема, вони повинні включати й інші види ризиків, які можуть бути не враховані належним чином в мінімальних вимогах капіталу щодо ринкового ризику.

Враховуючи результати стрес-тестування, органи нагляду можуть вирішити чи дана інституція має достатньо власних коштів для покриття

мінімальних вимог капіталу, враховуючи характер і масштаб торгової діяльності банку та інші важливі фактори.

Органи нагляду повинні проводити регулярні перевірки програм стрес-тестів, проведених установами, включаючи вибір сценарію, методології, інфраструктури, а також використання самих тестів.

Очікується, що наглядові органи здійзнять дослідження програм стрес-тестів, проведених інституціями в цілому з урахуванням їх структури і бізнес-моделей. Ці дослідження також будуть стосуватися ступеня використання зворотного стрес-тестування як інструменту управління ризиками, визнаючи, що вони безпосередньо не впливають на розмір капіталу.

Банки повинні мати на увазі, що органи нагляду можуть здійснити проведення додаткових стрес-тестів. Крім того, в межах всебічної оцінки стану банківської системи органи нагляду можуть розглянути проведення наглядового стрес-тестування всієї системи на основі загальних сценаріїв для організації в межах їх юрисдикції, або тестів, узгоджених централізовано для ЄС в цілому або для певного регіону.

3.2. Удосконалення підходів до стратегічного розвитку системи управління банківськими ризиками

Стратегія управління ризиками виступає в якості важливого напрямку поведінки банків. Вона визначає, чи готові банки до прийняття ризиків, а також стратегічні пріоритети в сфері організації ризик-менеджменту. Банк при виборі варіанту стратегії управління ризиками, повинен враховувати внутрішні та зовнішні чинники. Важливим зовнішнім фактором є поточна і перспективна кон'юнктура банківських ринків та загальноекономічна ситуація в країні.

Також при розробці стратегії системи управління ризиками банків слід враховувати відносини з конкурентами та питому вагу постійних клієнтів. До внутрішніх факторів, що впливають на вибір стратегії ризик-менеджменту належить загальна стратегія ринкової поведінки банку. Структуру загальної стратегії банку можна подати на рис. 3.2.

Рис. 3.2. Загальна структура стратегії банку

В управлінні ризиками приймають участь всі основні інстанції банку. Вибір загальної стратегії управління ризиками є практично винятковою прерогативою Ради директорів банку. Виконавча дирекція може лише запропонувати свої пропозиції та їх обґрунтувати. Методики управління ризиками по певних напрямках розробляються правлінням банку і штабними службами.

Оцінювання ризиковості банків слід удосконалювати не лише на мікрорівні (на рівні банку), а й на макрорівні, тобто на рівні регулятора. Методики управління ризиками базуються на елементах теорії ймовірностей і математичної статистики. На жаль на практиці, лише частково застосовуються потужні елементарні методи описової статистики, що є ефективними для оцінки ризиків і їх ідентифікації на усіх рівнях банківської діяльності.

Також потребують розвитку методи оцінки розподілу сукупного ризику. Так, було введено Базельським комітетом з банківського нагляду нові підходи до оцінювання ринкових, кредитних та операційного ризиків, заснованих на моделях, що розробляються самим банком (за умови обґрунтування їх адекватності перед регулятором). Однак, при цьому є низка невирішених проблем:

- при інтеграції показників ризиків у портфелі для визначення показника сукупного VaR не можна використовувати підхід, при якому сукупний

ринковий, сукупний кредитний і сукупний операційний ризики просто підсумовуються. Для цього потрібно створити портфельні моделі;

- при побудові портфельних моделей потрібно враховувати той факт, що розподіл ризику в реальності нечасто має характер нормального, а якщо застосовувати інші параметричні методи розподілу ризиків, то вони змінюватимуться в часі;

- між компонентами сукупного ризику існує кореляція. Тобто між ринковим і кредитним ризиками може бути як позитивний, так і негативний взаємозв'язок, тоді як операційний ризик не демонструє помітної кореляції з ринковим і кредитним ризиками. Облік кореляцій між різними ризиками дав би змогу знизити розмір зарезервованого капіталу. Тому доцільно побудувати спільний розподіл втрат при одночасному прояві декількох різновидів ризиків [40].

Стратегічні ліміти мають встановлюватися, враховуючи запланований рівень ризику операцій. Вони мають бути невід'ємною частиною стратегії розвитку банківської установи і передбачати стратегічні альтернативи, що дадуть змогу розрахувати суму коштів для покриття ризиків і реалізації стратегічної альтернативи.

Процедура балансування між можливими ризиками різних стратегічних альтернатив та наявним в банку покриттям ризиків є головною при обґрунтуванні стратегії, а також реалізовується у формі оцінювання економічного капіталу та співставлення його з ризик-капіталом. Щоб реалізувати дану процедуру, потрібно ідентифікувати та структурувати ризики банківської діяльності, а також створити відповідну їм систему лімітів. Так на верхньому рівні варто відзначити ліміти прийняття окремих видів ризиків (кредитного, ринкових, операційних) для банку в цілому та його різних бізнес-напрямках (корпоративного, роздрібного, інвестиційного бізнесів). За необхідності вони поділяються в розрізі окремих банківських продуктів чи фінансових інструментів. Така структура лімітів показана в додатку Е.

Окрім цього, в процесі розробки стратегії управління банківськими ризиками доцільно виконати такі кроки (рис.3.3):

1. Проаналізувати історичні дані про ризики та чинники ризиків банківської установи та оцінити VAR чинників ризику, ризикові позиції та економічний капітал за звітний період.
2. Здійснити планування структури операцій банку згідно з затвердженою стратегією банку та оцінити потреби в капіталі для банківської діяльності.
3. Виділити та розподілити ризик-капітал для покриття ризиків стратегії.
4. Здійснити аналіз та співставити потреби в економічному капіталі і наявному покритті (ризик-капіталі) для стратегічного сценарію розвитку.

На першому етапі для здійснення аналізу історичних даних про ризики та оцінювання VAR чинників ризику потрібно розрахувати фактори ризику. Такий аналіз має здійснюватись на різних рівнях: для фінансових інструментів; для портфелів фінансових інструментів (інвестиційного, торгового, роздрібних і корпоративних кредитів); для показника сукупного ризику банку.

Чинник ризику для портфелів 2-го рівня розраховуються, як середньозважене котирування дохідності за обсягами інструментів. Для портфелів ж 1-го рівня цей фактор визначається, як середньозважена за розміром котирування дохідності портфелів другого рівня.

Якщо сукупна величина VAR кредитного портфелю наблизатиметься до 1, то це свідчитиме про те, що непередбачені збитки будуть обмежені величиною доходу за позиками. У структурі банківських операцій істотну роль мають операції з цінними паперами. Так як, сукупний портфель цінних паперів складається в свою чергу з торгового та інвестиційного, то по кожному фінансовому інструменту, що входять в ці два портфелі, розраховують показники ризиків за таким же прикладом.

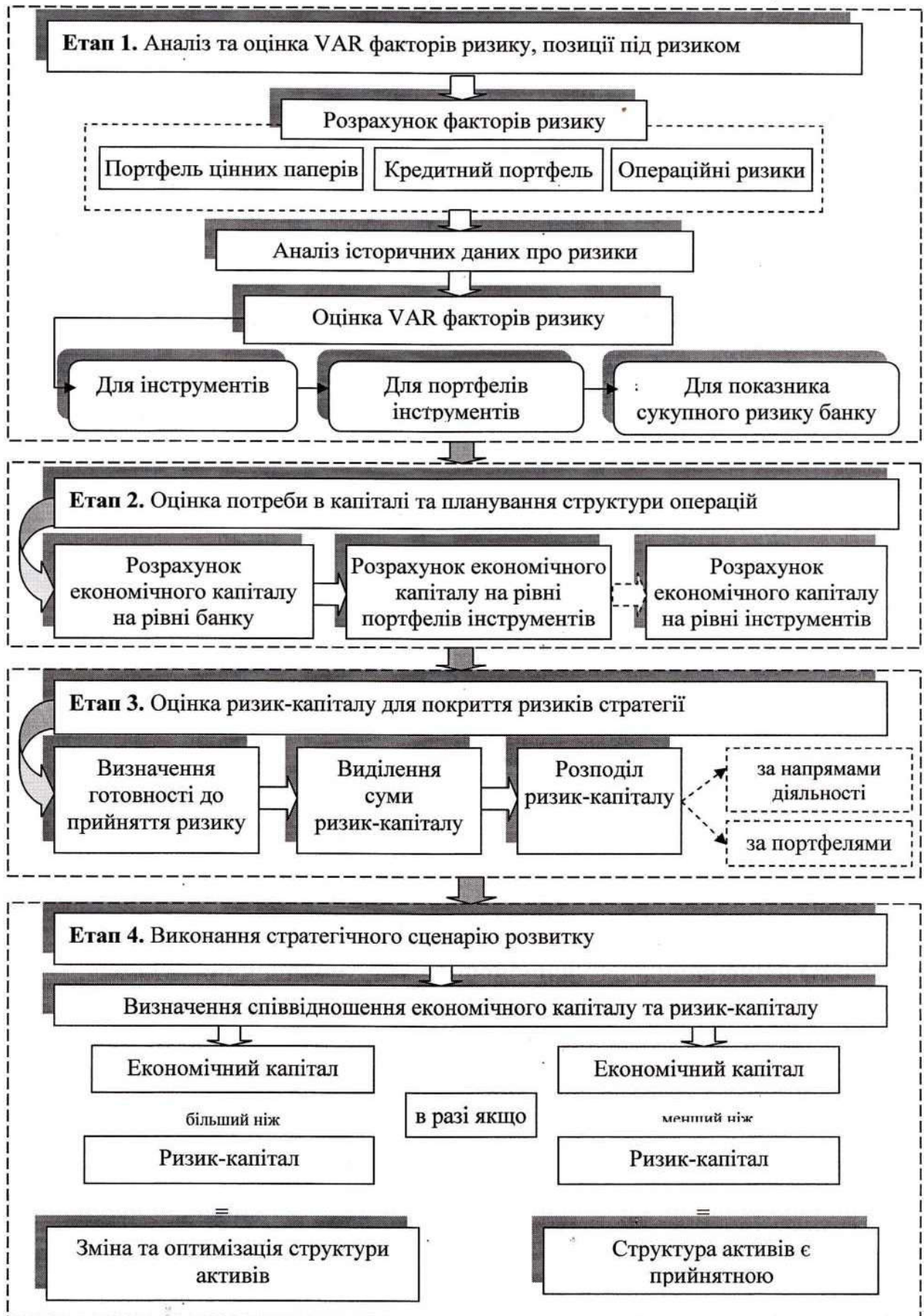

Рис. 3.3. Стратегія управління ризиками

Стосовно операційного ризику, то в якості фактору цього ризику краще застосовувати відносну зміну собівартості бізнес-процесів. Середня собівартість напрямку роздрібного бізнесу має розраховуватися, як середньозважена за обсягами активів собівартість, яка оцінюватиметься щотижня. VAR - фактор ризику визначатиметься історичним методом аналогічно підходу, який використовується для кредитних і портфелів цінних паперів.

При переході від структурних елементів більш низького рівня до більш високого рівня з'являється ефект диверсифікації, який полягає в тому, що сума VAR-інструментів чи портфелів, які включаються в портфель наступного рівня, буде вищою, ніж VAR самого портфеля, тому що коливання прибутковості одних інструментів чи портфелів частково або ж повністю будуть нейтралізовані коливаннями інших інструментів чи портфелів. Співвідношення VAR-портфеля і суми VAR-ів його складових і буде коефіцієнтом диверсифікації.

На другому етапі в процесі прогнозування стратегічних альтернатив здійснюється оцінка необхідності в економічному капіталі. Тобто, в процесі планування доцільно розрахувати не лише середні обсяги продажів і очікуваний прибуток, але й можливі відхилення фінансових результатів від запланованих значень через розрахунок показника VAR. Для оцінювання запланованого VAR необхідно використовувати звітні значення цього показника, а також будувати моделі, які свідчатимуть про його можливі зміни в майбутньому.

Необхідність в капіталі необхідно оцінити спочатку на рівні банку загалом, після того - на рівні портфелів 2-го і 1-го рівнів, а також, якщо виникне необхідність, на рівні окремих інструментів та операцій банку. Ефект диверсифікації проявляється в тому, що сукупний ризик портфеля верхнього рівня буде меншим за суму ризиків його складових елементів.

Коефіцієнт диверсифікації для портфеля і-го рівня є співвідношенням економічного капіталу для портфеля і-го рівня і суми економічних капіталів портфелів (і+1) рівня, що включаються в портфель і-го рівня.

На третьому етапі розробки стратегії управління банківськими ризиками потрібно здійснити оцінювання ризик-капіталу для покриття ризиків стратегічних альтернатив. Аналізуючи стратегію, Рада директорів банку має визначити так званий "ризик - апетит", тобто готовність прийняття ризику, який являє собою суму власного капіталу, яким вони готові ризикувати при реалізації стратегії. Отже, ризик-капітал - це власний капітал банку, виділений власниками для покриття ризиків стратегічних альтернатив. Пізніше, враховуючи коефіцієнти диверсифікації, ризик-капітал має розподілятися за напрямками бізнесу та окремими бізнес-портфелями. Враховуючи коефіцієнт диверсифікації, можна визначити сукупний ризик-капітал для більш низького рівня [40]:

$$K_r = R/K_d \quad (3.1.)$$

де K_r - ризик-капітал 1-го рівня; R - ризик-капітал верхнього рівня; K_d - коефіцієнт диверсифікації портфеля 1-го рівня.

$$K_{r2} = K_1 d_2 \quad (3.2)$$

де K_{r2} - ризик-капітал 2-го рівня; $K_1 d_2$ - ризик-капітал диверсифікації портфеля 2-го рівня

На останньому етапі потрібно врегулювати відповідність економічного капіталу та ризик-капіталу. Якщо потреба в капіталі не буде вищою за наявне покриття, то структура портфелів вважатиметься прийнятною. В такому разі стратегічні ліміти розраховуються за формулою [40]:

$$\text{Ліміт} = \text{Розрахований ризик-капітал} / (\text{Планована прибутковість з урахуванням ризику} * \text{Планований VAR фактора ризику}) \quad (3.3)$$

Якщо розрахований ризик-капітал буде нижчим за необхідний економічний капітал, то стратегічні ліміти повинні бути знижені. Зменшення може відбуватися пропорційно або відповідно до стратегічних пріоритетів банку.

Особливу увагу доцільно приділити ситуації, коли буде недостатньо ризик-капіталу для реалізації стратегічної альтернативи в цілому. Якщо ця альтернатива є важливою для банківської установи, то доцільно розглянути з акціонерами можливі шляхи зростання власного капіталу, щоб його розмір був достатнім для прийняття ризику. Якщо альтернатива не є надто важливою, то необхідно розглядати нові альтернативні сценарії розвитку банківського бізнесу.

Доцільно зазначити, що в процесі реалізації стратегії початковий запланований рівень ризиковості та розподіл ризиків можуть істотно змінитися. Тому ризик-менеджмент має організувати проведення моніторингу показників VAR всіх складових сукупного ризику, використовуючи нові джерела інформації, яка з'явиться в процесі реалізації запланованої стратегії. За умови виявлення істотних відхилень від раніше запланованих значень, доцільно буде або переглянути стратегічні ліміти, або ініціювати нову процедуру оцінювання та розподілу ризик-капіталу, що може призвести до пошуку нових джерел власного капіталу або до відмови від прийняття ризику.

Ще одним важливим аспектом стратегії розвитку системи управління ризиками є такі функції, як планування та контроль, взаємозв'язок між якими існує на всіх рівнях управління - від стратегічного до поточного та операційного. Через це стратегічне планування істотно впливає на управління ризиками банку. Так, визначені стратегічні напрямки здійснюють вплив на балансові показники для кожного звітного періоду. Доцільно зазначити, що показником ефективності стратегічного планування є зростання капіталу акціонерів. А оскільки зростання власного капіталу в короткостроковому періоді можливе через перевищення його доходів над витратами, то показниками ефективності на рівні тактичного планування є чистий процентний дохід та чиста процентна маржа. На рис.3.4 продемонстровано взаємозв'язок систем планування та ризик-контролінгу. З наведеного рисунку видно, що взаємозв'язок функцій планування та контролю забезпечується на всіх рівнях шляхом використання аналізу, який

здійснюють з метою одержання об'єктивної та достовірної інформації про потреби ринків і клієнтів банків, їх фінансові можливості та джерелі ризиків.

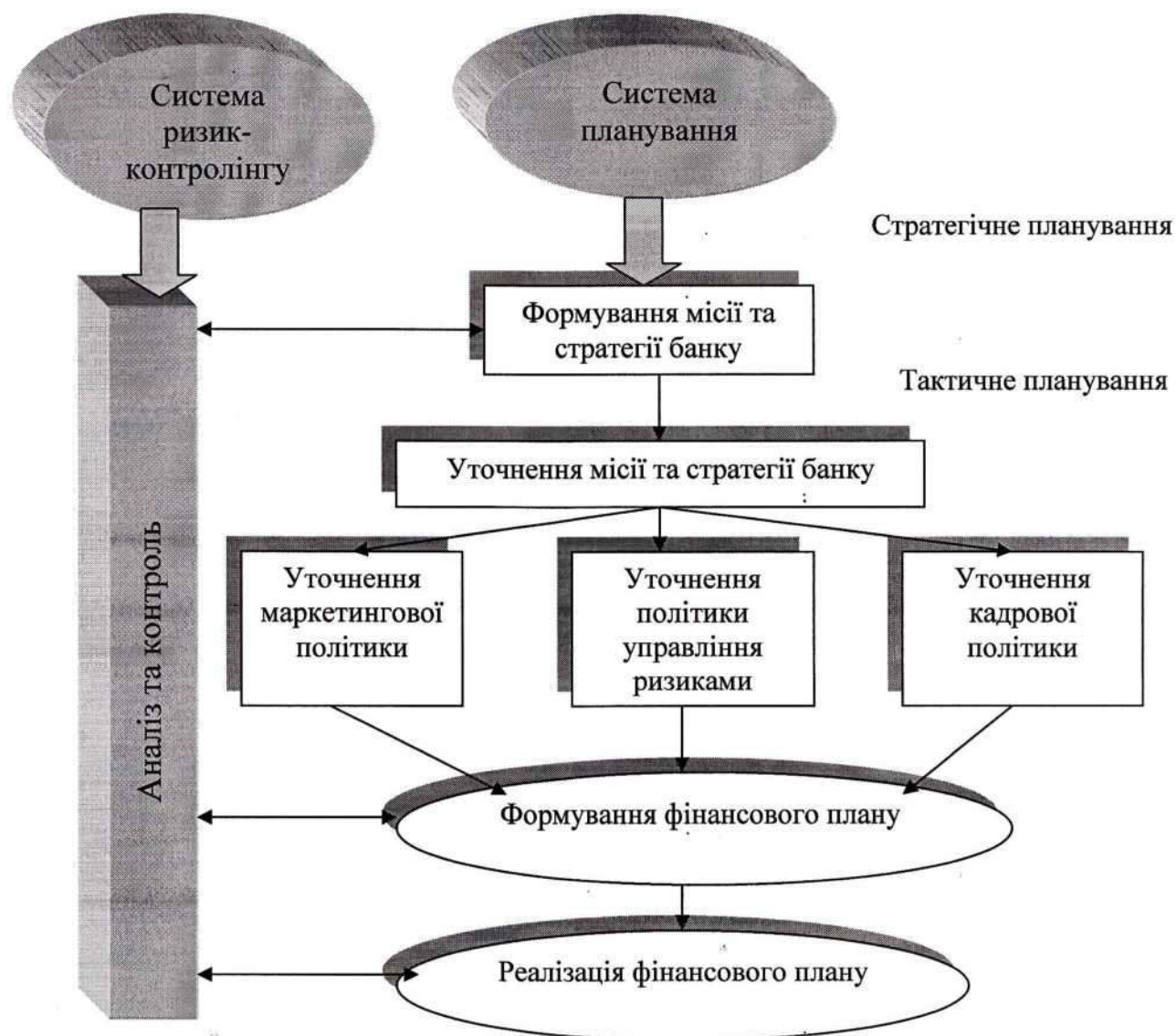

Рис. 3.4. Взаємозв'язок систем планування та ризик-контролінгу [40]

Результатом аналізу на рівні стратегічного планування є: уточнення та коректування маркетингової політики банку, управління банківськими ризиками та управління персоналом. Основною метою ризик-контролінгу є оцінка спроможності банку наражатися на ризик та доцільності його прийняття, при цьому враховуючи очікувану дохідність. Оцінювання спроможності банку наражатися на ризик приймає форму ліміту на загальну ризикову позицію

банку, а доцільність його прийняття - розмір премії за ризик, згідно із відповідною шкалою, яку розробляє ризик- контролер. Об'єктом ризик- контролінгу є формування загальної карти банківських ризиків, здійснення їх вимірювання та визначення допустимої межі втрати власного капіталу в результаті реалізації ризиків. При цьому ризик-контролер не лише визначає загальну ризикову позицію, а й розробляє пропозиції щодо визначення лімітів на окремі балансові позиції банківської установи, які враховуватимуться при моделюванні планової структури банківського балансу.

Отже, суть контролінгу, як надійного механізму системи управління ризиками, проявляється в наступних функціях: розробка організаційних принципів, стратегій, політик, методик, процедур і регламентів щодо відслідкування ризикових позицій банківської установи; оцінка ефективності здійсненої політики управління банківськими ризиками; попередній аналіз і поточний контроль за рівнем ризиків, що приймають на себе функціональні підрозділи банку; планування заходів з хеджування банківських ризиків; планування структури і рентабельності кредитного портфеля; розрахунок та затвердження лімітів; аудит та оперативна корекція управління ризиковими позиціями банку; аналіз фінансової звітності банку; наступний контроль над виконанням підрозділами банку всіх встановлених процедур у сфері управління ризиками.

І, насамкінець зазначимо, що стратегії управління банківськими ризиками повинні постійно уточнюватися одночасно зі змінами ринків і вимог регулюючих органів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

1. Необхідним інструментом управління ризиками в фінансових установах, який необхідно активно використовувати в рамках створення єдиного банківського союзу на рівні ЄС, є стрес-тестування. Модульний підхід до стрес-тестування має зосереджуватися на комплексних засадах управління і включати в себе: структуру нагляду за стрес-тестуванням, і його використання поряд з стрес-тестами, розробленими CEBS; методології з підкресленням значущості здійснення як простого аналізу чутливості, так і більш складних сценаріїв стрес-тестування; багатошаровий підхід до програм стрес-тестування, починаючи від простого аналізу на рівні портфеля до комплексного аналізу всієї організації; наслідки програм стрес-тестування, в тому числі взаємодії між результатами стрес-тестування та управлінням інтервенціями або обмежувальними заходами; використання стрес-тестування для оцінки можливості виконання плану капіталу організації в несприятливих обставинах в контексті ICAAP; дослідження і наглядову оцінку разом з практичними рекомендаціями для керівників щодо окремих тем від вибору сценарію до результатів стрес-тестування та планування капіталу.

2. Систематизовано проблеми, що гальмують розвиток системи управління ризиками вітчизняних банків. Задля покращення системи ризик-менеджменту в діяльності вітчизняних банків запропоновано розробляти стратегію управління ризиками, яка включає чотири етапи: 1) аналіз та оцінку VAR факторів ризику, позиції під ризиком; оцінка потреби в капіталі та планування структури операцій; 3) оцінка ризик-капіталу; 4) виконання стратегічного сценарію розвитку. Істотну роль в механізмі управління банківськими ризиками має відігравати ризик-контролінг. В процесі дослідження продемонстровано взаємозв'язок систем планування та ризик-контролінгу, представлено мету ризик-контролінгу, яка полягає в оцінюванні спроможності банку наражатися на ризик і доцільності його прийняття, враховуючи при цьому очікувану дохідність. Також виокремлено стратегічний та оперативний ризик-контролінг.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного дослідження дозволяють сформулювати такі висновки:

1. Здійснення будь-якої підприємницької діяльності, у тому числі і банківської, за своєю природою пов'язане з ризиками, що виникають за різних обставин. Розуміння суті цих ризиків, правильна їх оцінка і управління ними дає можливість уникнути чи зменшити неминучі втрати, що виникають в діяльності банківських установ внаслідок їх реалізації. На основі здійсненого аналізу економічної літератури і нормативних документів, вважаємо, що банківський ризик є невизначеністю стосовно здійснення тієї чи іншої події, яка пов'язана з внутрішніми і зовнішніми факторами і в результаті якої можуть виникнути небажані наслідки для діяльності банків у разі невдачі, або ж нульовий чи можливий позитивний фінансовий результат у разі раціонального управління.

2. Банківські ризики включають: фінансові ризики; операційні ризики; функціональні ризики. Доцільно також використовувати таку класифікацію фінансових ризиків банку, виділених на основі взаємозв'язку між чинниками сукупного фінансового ризику та елементами прибутку банку: кредитний ризик; ринковий ризик (процентний, валютний, фондовий ризики); ціновий ризик зміни банківських тарифів, бізнес-ризик.

3. Управління банківськими ризиками – це сукупність принципів, методів, засобів і форм управління всіма видами банківської діяльності, яка пов'язана з ризиками. Метою управління ризиками банківських установ є забезпечення максимальної ефективності управління банком з урахуванням, оцінкою та використанням методів управління банківськими ризиками, які можуть як негативно, так і позитивно впливати на досягнення банком своїх стратегічних і тактичних цілей.

4. Фінансову стійкість банківської системи доцільно розглядати як макроекономічну характеристику банківської системи в цілому, та окремих банків як складового елемента цієї системи, що дає можливість виокремити два

підходи до визначення фінансової стійкості, а саме на мікро- та макрорівні економіки, а також дослідити основні внутрішні та зовнішні фактори впливу на фінансову стійкість банківських установ.

5. В роботі узагальнено методи управління банківськими ризиками у складі управління фінансовою стійкістю банків. Методи управління процентним ризиком в складі управління фінансовою стійкістю банків демонструють послідовність взаємопов'язаних етапів: створення логічної, інформаційної, функціональної і організаційної моделей. Ефективним інструментом оцінки валютних ризиків у процесі управління фінансовою стійкістю банку є VAR – технологія. Оцінка ризику ліквідності передбачає: використання обов'язкових економічних нормативів ліквідності; коефіцієнтний аналіз рівня ліквідності банку; геп-аналіз. Доведено, що управління кредитним ризиком має здійснюватись на національному та міжнародному рівнях.

6. Дієвим засобом банківського ризик-менеджменту є формування ефективного організаційного забезпечення системи ризик-менеджменту у вітчизняних банків. Проаналізовано сучасні реалії та виявлено проблеми організації ризик-менеджменту в українських банках. З цією метою запропоновано оптимальну організаційну структуру управління ризиками в банку. Така модель дає змогу розподілити функціональні обов'язки з управління ризиками на підрозділи банків і включатиме три рівні: на першому рівні - спостережна рада, правління та комітети банку, на другому рівні - департамент ризик-менеджменту, а на третьому рівні - всі інші структурні підрозділи банківської установи.

7. Програма стрес-тестування має стати невід'ємною частиною процесу управління ризиками і повинна: а) аналізувати в сукупності всі види діяльності банку, а також окремі компоненти портфеля, ризики та бізнес-лінії; б) враховувати взаємозв'язки між різними видами ризику; в) проводити нижні і верхні тести, включаючи також зворотні тести; г) мати гнучку платформу, яка дозволяє моделювати різні тести для різних бізнес-ліній і видів ризиків залежно

від потреб вищого керівництва. Визначаючи діапазон сценаріїв для стрес-тестування слід враховувати різні події і ступінь несприятливості. Крім того, сценарії повинні: а) включати в себе всі суттєві ризики банку (наприклад, кредитні ризики, ринкові ризики, операційні ризики, ризик процентної ставки та ризик ліквідності); б) включати основні фактори ризику, на які банки можуть бути наражені; в) включати слабкі сторони, характерні для даного банку; г) бути внутрішньо несуперечливими, щоб виявлені фактори ризику походилися узгоджено з іншими факторами в екстремальних умовах; д) враховувати розвиток технології, тобто нові і складні фінансові продукти і їх взаємодію з оцінкою більш традиційних продуктів; е) бути перспективними і включати значні несприятливі наслідки. Враховуючи результати стрес-тестування, органи нагляду можуть вирішити чи банк має достатньо власних коштів для покриття мінімальних вимог капіталу, враховуючи характер і масштаб діяльності банку.

8. Розвиток банківського сектору вимагає адекватних систем управління банківськими ризиками. В процесі розробки стратегії управління банківськими ризиками необхідно реалізувати наступні заходи: проаналізувати історичні дані про ризики і чинники банківських ризиків та оцінити VAR фактори ризику, ризикові позиції та економічний капітал (потреби в покритті ризиків) за звітний період; здійснити планування операцій банку відповідно до затвердженої стратегії розвитку банку та здійснити оцінювання потреби в капіталі для діяльності і банківських продуктів; виділити та розподілити ризик-капітал для покриття ризиків стратегії; здійснити аналіз і співставити потреби в економічному капіталі та наявному покритті (ризик-капіталі) для стратегічного сценарію розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаренкова Г. М. Фінансова стабільність розвитку банків: аналіз та перспективи: монографія. К. : УБС НБУ, 2011. 191 с.
2. Антикризова політика в світі та Україні: порівняльна оцінка заходів та економічних ефектів: аналітична доповідь. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій. К. 2009. 39 с.
3. АТ «Ощадбанк». URL: <http://www.oschadnybank.com/ua/press-service/experts> (дата звернення 01.09.2021).
4. Белова І. В. Системний фінансовий ризик в Україні: методологія формування, оцінювання та регулювання: монографія. Суми : «Ярославна», 2015. 360 с.
5. Бурий К. П. Класифікація фінансових ризиків банківських установ. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2010. С. 49-56
6. Васюренко О.В. Економічний аналіз діяльності комерційних банків: навч. посібник. К. : Знання, 2006. 463 с.
7. Васькович І. М. Деякі аспекти фінансової стійкості комерційного банку. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2004. №2. С. 40–43.
8. Вербенська В. М. Стійкість банківської системи в умовах лібералізації міжнародної торгівлі фінансовими послугами (на прикладі країн Центральної і Східної Європи): автореф. дис ... канд. економ. наук. Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. К., 2006. 20 с.
9. Вешкин Ю. Г. Экономический анализ деятельности коммерческого банка: учеб. пособие. М. : Магистр, 2007. 350 с.
10. Владичин У.В. Банківське кредитування: навч. посібник / За ред. д.е.н., проф. С. К. Реверчука. К. : Атіка, 2008. 648 с.
11. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві: монографія. К. : КНЕУ, 2004. 480 с.
12. Вітлінський В. Фінансова стійкість як системна характеристика комерційного банку. *Банківська справа*. 2000. №6. С. 48–51.

13. Вовк В. Я. Забезпечення фінансової стійкості банківської системи в умовах кризи. *Науковий вісник : фінанси, банки, інвестиції*. 2011. №2. С. 41–44.
14. Вовчак О. Причини та наслідки впливу світової фінансової кризи на розвиток банківського та реального секторів економіки України. *Вісник НБУ*. 2009. № 8. С. 22–25.
15. Вовчак О., Руцишин Н., Андрейків Т. Кредит і банківська справа: підручник. Київ: Знання, 2008. 564с.
16. Волянська М. І. Методи державного регулювання системних банківських криз. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. № 2. С. 82–85.
17. Вяткин В. Н., Вяткин, В. А. Риск-менеджмент. М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2003. 512 с.
18. Гаряга Л.О. Моніторинг кредитного ризику в банківській діяльності: дис. к.е.н.: 08.00.08. Українська акад. банківської справи НБУ. Суми, 2009. 210 с.
19. Дмитров С., Медвідь Т. Новітня компонента в системі банківських ризиків. *Вісник НБУ*. 2010. №4. С.11-15.
20. Діяльність банків на кредитному ринку в умовах асиметрії інформації / За заг. ред. Л.В. Кузнєцової: монографія. Одеса: ОНЕУ, 2015. 289 с
21. Дзюблюк О. В. Фінансова стійкість банку як основа ефективного функціонування кредитної системи: монографія. Тернопіль, 2009. 309 с.
22. Діденко О. Світовий досвід проведення стрес-тестування банківських систем. URL: http://conftiarv.at.ua/publ/konf_20_21_zhovtnja_2011_r/sekcija_5_ekonomichni_nauki/svitovij_dosvid_provedennja_stres_testuvannja_bankivskikh_sistem/23-1-0-1095 (дата звернення 07.08.2021).
23. Дмитрик Ю. В. Методичне забезпечення оцінки фінансової стійкості банків. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету*. Серія «Економічні науки». Вип. 28. Ч. II. Черкаси : ЧДТУ, 2016. С. 90–95.

24. Довгань Ж. Індикатори та моніторинг фінансової стійкості банківської системи. *Вісник ТНЕУ*. 2011. № 2. С. 31–41.
25. Жердецька Л.В. Системний банківський ризик: причини та напрями регулювання: монографія. Одеса: Видавництво «Атлант», 2017. 353 с
26. Житний П. Є. Світова практика стрес-тестування у банках України. *Вісник УАБС НБУ*. № 1 (30). 2011. С. 67–72.
27. Забезпечення умов стабільного функціонування банківського сектору України : монографія. Х. : Вид. ХНЕУ, 2010. 312 с.
28. Єпіфанов А.О. Управління ризиками банків: монографія у 2 томах. Суми : ДВНЗ "УАБС НБУ", 2012. 238 с.
29. Індикатори фінансової стійкості та довідкові дані URL: <http://www.bank.gov.ua> (дата звернення 27.10.2021).
30. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Правління Національного банку України : від 28.08.2001 р. № 368. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення 06.10.2021).
31. Карчева Г. Стійкість та потенціал банківської системи України. *Науковий вісник ЧДІЕУ*. 2011. № 1 (9). С. 155–163.
32. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег, пер. с англ. М.: Прогресс, 1978. 494 с.
33. Коваленко В. В. Стратегічне управління фінансовою стійкістю банківської системи : методологія і практика: монографія. Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2010. 228 с.
34. Ковальов О. Л. Класифікація банківських ризиків. Фактори, що впливають на кредитні ризики, і підходи до їх класифікації. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2006. №2(57). С. 63–70.
35. Коренєва О. Г. Формування системи антикризового управління в банківських установах. *Ефективна економіка*. 2012. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1150> (дата звернення 05.08.2021).
36. Кльоба В.Л. Вдосконалення ризик-менеджменту. *Науковий вісник НЛТУ*. 2009. №19. С. 187-195

37. Кузнєцова А. Я. Антикризисний аспект моніторингу стійкості банківського сектору України. *Фінанси України*. 2010. № 5. С. 86–97.
38. Косова Т. Д. Аналіз банківської діяльності : навч. пос. К. : Центр учбової літератури, 2008. 486 с.
39. Крухмаль О. В. Теоретичні підходи до визначення поняття стійкості банку та її фінансової складової. *Актуальні проблеми економіки* : Науковий економічний журнал. 2004. № 12. С.65–71.
40. Кузьмак О.М. Банківський ризик-менеджмент: теоретико-методологічний аспект: монографія. Рівне: Доцент, 2011. 247с.
41. Кравчук І. С. Стабільність ринків обігових фінансових інструментів: онтологічно-регуляційний дискурс: монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 493 с.
42. Малахова О. П. Аналітична оцінка фінансової стійкості банків в Україні. *Сталий розвиток економіки*. 2012. № 5. С. 441–448.
43. Мороз А.М. Банківська енциклопедія / За заг. ред. А.М. Мороза. К. : Либідь, 1998. 328 с.
44. Манжос С.Б. Стрес-тестування банків: огляд методологій. *Фінанси, облік, банки*. 2014. № 1(20). С. 188-195.
45. Методичні вказівки з інспектування банків система оцінки ризиків: Постанова Правління Національного банку України: від 15.03.2004 р. №104. URL: <http://zakon.nau.ua> (дата звернення 28.04.2021).
46. Методичні рекомендації щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України: Постанова Правління Національного банку України: від 02.08.2004 р. № 361. URL: <http://rada.gov.ua> (дата звернення 18.06.2021).
47. Методичні рекомендації щодо порядку проведення стрес-тестування в банках України: Постанова Правління Національного банку України: від 06.08.2009 р. № 460. URL: <http://zakon.nau.ua> (дата звернення 19.06.2021).
48. Мещеряков А. А. Фінансовий менеджмент у банках: навчальний посібник. К. : Центр навчальної літератури, 2006. 208 с.

49. Милль Дж.С. Основы политической экономии и некоторые аспекты их приложения к социальной философии, пер. с англ. М.: Прогресс, 1992. 352 с.
50. Михайлюк Р. В. Механізм управління фінансовою стійкістю комерційних банків: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». Тернопіль, 2008. 254 с.
51. Науменкова С. В. Підходи до вибору інструментів убезпечення від системних ризиків. URL: <http://fkd.org.ua/article/viewFile/109928/105387> (дата звернення 14.07.2021)..
52. Основополагающие принципы эффективного банковского надзора / Базельський комітет по банківському надзору. Базель, 1997 г.
53. Організаційно-методичні підходи до запровадження в НБУ системи оцінки стійкості фінансової системи: інформаційно-аналітичні матеріали / За редакцією д.е.н., проф. В. І. Міщенко, к.е.н., доц. О. І. Кіреєва і к.е.н. М. М. Шаповалової. К. : ЦНД НБУ, 2005. 97 с.
54. Офіційний сайт Європейського центрального банку (European Central Bank). URL: <http://www.ecb.int> (дата звернення 19.09.2021).
55. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <http://bank.gov.ua>(дата звернення 18.09.2021).
56. ПАТ «Укргазбанк». URL: http://www.ukrgasbank.com/ukr/corporate_management/risk_control/ (дата звернення 17.10.2021).
57. ПАТ «Райффайзен Банк Аваль». URL: <http://www.aval.ua/press/news/?id=32565>(дата звернення 17.10.2021).
58. ПАТ «Приватбанк» URL: <http://privatbank.ua/ua/news/privatbank> (дата звернення 17.10.2021).
59. Петренко Т. Природа риска банкротства коммерческого банка. *Банковские технологии*. 2005. №1. С. 10–13.
60. Пигу А. Экономическая теория благосостояния / А. Пигу.; пер. с англ. М.: Прогресс, 1985. 512 с.
61. Подходы к организации стресс-тестирования в кредитных

организациях (на основе обзора международной финансовой политики), Центральный банк Российской Федерации, 2003. URL: www.crb.ru/analytics/bank_system/print.asp?file=stress.htm (дата звернення 16.09.2021).

62. Показатели финансовой устойчивости. Руководство по составлению. – Вашингтон, округ Колумбия, США: Международный Валютный Фонд, 2007 год. URL: www.imf.org/external/pubs/ft/fsi/guide/2006/pdf/rus/guide.pdf.

63. Примостка Л.О. Управління банківськими ризиками : навч. посібник. К. : КНЕУ. 2007. 600 с.

64. Примостка Л. О. Фінансовий менеджмент у банку: підручник. 2-ге вид., доп. і перероб. К.: КНЕУ. 2004. 468 с.

65. Про банки та банківську діяльність: Закон України: від 07.12.2000 р. № 2121-III (зі змінами і доповненнями). URL: <http://rada.gov.ua> (дата звернення 18.08.2021).

66. Про Національний банк України: Закон України: від 20.05.1999 р. № 679-XIV (зі змінами і доповненнями). URL: <http://rada.gov.ua> (дата звернення 18.08.2021).

67. Підходи НБУ до стрес-тестування банків у 2018 році. URL: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=65952478> (дата звернення 18.08.2021).

68. Сидоренко В. А. Безпека кредитного процесу: сутність і механізми забезпечення. *Вісник УБС НБУ*. 2010. №1(7). С. 198–205.

69. Синки Дж. Финансовый менеджмент в коммерческом банке и в индустрии финансовых услуг. пер. с англ. М.: Альпина Бизнес Букс, 2007. 1018 с.

70. Салтинський В. В. Забезпечення фінансової стійкості комерційних банків на основі підвищення рівня капіталізації: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01. Суми, 2003.– 218 с.

71. Статистика індикаторів фінансової стійкості. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44575 (дата звернення

20.07.2021).

72. Тищенко В.В. Особливості стрес-тестування для банківської системи України. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/Tishhenko-V.-V..pdf>(дата звернення 15.09.2021).

73. Управління банківськими ризиками: навч. посіб. / Л. О. Примостка, П. М. Чуб, Г. Т. Карчева та ін.; За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л. О. Примостки. К. : КНЕУ, 2007. 600 с.

74. Шварц О.В. Практичні аспекти управління процентним ризиком банку на основі використання моделі ГЕП-аналізу. *Фінанси, облік і аудит*: Зб. наук. праць КНЕУ. К., 2010. Вип. 16. С. 174-183.

75. Шварц О.В. Методика VALUE-AT-RISK як метод управління валютним ризиком в банку. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2012. №1. С. 384-389.

76. Basel Committee on Banking Supervision. Global systemically important banks: assessment methodology. July 2013. URL: <http://www.bis.org/publ/bcbs255.htm> (дата звернення 23.06.2021).

77. Allen F. Systemic Risk and Macroprudential Regulation. Access mode. URL: www.iea-world.org/docs/1043.pdf (дата звернення 30.10.2021).